

Metodika nastave povijesti umjetnosti: Karlovačka Zvijezda: prijedlog projektne nastave iz srednjoškolskog predmeta Likovna umjetnost

Graša, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of
Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:215:460061>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

KARLOVAČKA ZVIJEZDA:
PRIJEDLOG PROJEKTNE NASTAVE IZ SREDNJOŠKOLSKOG
PREDMETA LIKOVNA UMJETNOST

Marija Graša

Mentorica: dr. sc. Josipa Alviž, docentica

Zagreb, 2021.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Akademija likovnih umjetnosti

Nastavnički odsjek

Diplomski studij Likovne kulture

Diplomski rad

KARLOVAČKA ZVIJEZDA: PRIJEDLOG PROJEKTNE NASTAVE IZ SREDNJOŠKOLSKOG PREDMETA LIKOVNA UMJETNOST

The Star of Karlovac: proposal of project-based learning in the secondary school subject of
fine arts

Marija Graša

SAŽETAK

U diplomskom radu dan je prijedlog projektne nastave iz srednjoškolskog predmeta Likovna umjetnost na temu karlovačke Zvijezde. Projekt je usmjeren na učeničko istraživanje povijesti umjetnosti i kulturne povijesti grada Karlovca. Zamišljen je kao kombinacija učioničke i terenske nastave koja se izvodi u gradu Karlovcu te je zbog toga namijenjen učenicima koji pohađaju školu u Karlovcu. Temelji se na individualnom radu i radu u skupinama koji se odvijaju kroz pet tjedana trajanja projekta. Kao konačni produkt projektne nastave zamišljena je izložba prikupljenih materijala koja bi se izložila u prostoru škole.

Rad je pohranjen u:

Rad sadrži: 102 stranice. Izvornik je na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Karlovac, karlovačka Zvijezda, projektna nastava, srednjoškolski predmet

Likovna umjetnost

Mentorica: dr. sc. Josipa Alviž, docentica

Ocjenjivači: dr. sc. Josipa Alviž, docentica

red. prof. art. Ines Krasić

red. prof. art. Darko Jakić

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Marija Graša, diplomantica na Nastavničkom odsjeku Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Karlovačka Zvijezda: prijedlog projektne nastave iz srednjoškolskog predmeta Likovna umjetnost* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, vlastoručni potpis

Sadržaj:

1. Uvod
2. Općenito o projektnoj nastavi
3. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi predmeta Likovna umjetnost
 - 3.1. Uklopljenost teme u Kurikulum nastavnog predmeta Likovna umjetnost
 - 3.2. Zastupljenost teme u Ispitnom katalogu državne mature za Likovnu umjetnost
4. Struktura, metode rada i ciljevi
5. Tijek projektne nastave
 - 5.1. Prva faza projekta – Pripreme za terenski rad
 - 5.2. Druga faza projekta – Terenska nastava
 - 5.3. Treća faza projekta – Predstavljanje i vrednovanje projekta
 - 5.4. Četvrta faza projekta – Okrugli stol i završna izložba
6. Istraživačke teme
 - 6.1 Prva grupa : XVI. stoljeće – stoljeće izgradnje
 - 6.2. Druga grupa: XVII. stoljeće – stoljeće katastrofa
 - 6.3. Treća grupa: XVIII. stoljeće – stoljeće obnove
 - 6.4. Četvrta grupa: XIX. stoljeće – stoljeće prosperiteta i kulture
 - 6.5. Peta grupa: XX. stoljeće – stoljeće industrijalizacije i ratova
7. Zaključak
8. Vrednovanje
 - 8.1. Lista za procjenu individualnog rada
 - 8.2. Lista za evaluaciju učenika
9. Prilozi
 - 9.1. Vremenik
 - 9.2. Popis literature za izlaganja
 - 9.3. Prezentacije
 - 9.4. Radna knjižica
10. Literatura
 - 10.1. Knjige
 - 10.2. Poglavlja u knjigama
 - 10.3 Internetski izvori
11. Fotografije
12. Sažetak / Summary

1. Uvod

Kroz srednjoškolsku nastavu Likovne umjetnosti, grad Karlovac spominje se kao primjer renesansnoga grada izgrađen u obliku šesterokrake zvjezdaste tvrđave. Grad je uistinu tako i nastao, davne 1579. godine, no danas je malo toga ostalo sačuvano iz razdoblja renesanse. Kroz projektnu nastavu na temu karlovačke Zvijezde, učenici će imati priliku istražiti kulturno-umjetničku povijest karlovačke tvrđave kroz razdoblja XVI., XVII., XVIII., XIX. i XX. stoljeća. Projektna nastava zamišljena je kao interdisciplinarna metoda koju karakterizira usmjerenost na učenika, na učenički samostalni rad te mentorsku ulogu nastavnika.

Prijedlog projektne nastave *Karlovačka Zvijezda* zamišljen je u trajanju od pet tjedana u kojem bi sudjelovali učenici drugog razreda srednje škole koji pohađaju gimnazijski program u Karlovcu. Kroz takvu projektnu nastavu, učenici će moći osvijestiti bogatu kulturnu i umjetničku prošlost grada Karlovca te kritički sagledati stanje u kojem se nalazi danas. Učenici će imati priliku razvijati odnos prema njegovanju kulturne baštine, razvijati sposobnost promatranja, analiziranja, ali i osvijestiti svoju ulogu i mogući doprinos u boljitku zajednice.

U uvodnim poglavljima diplomskog rada objašnjavaju se karakteristike projektne nastave, strukture, metode i ciljevi rada te zastupljenost teme karlovačke Zvijezde unutar kurikuluma i ispitnog kataloga za državnu maturu. U središnjem dijelu rada opisuje se tijek projektne nastave, od uvodnog učioničkog predavanja do razrada istraživačkih tema kroz terensku nastavu. Istraživačke teme popraćene su odgovarajućim radnim materijalima.

2. Općenito o projektnoj nastavi

U hrvatskom školstvu nastava Likovne umjetnosti se do nedavno provodila kroz *Nastavni plan i program za gimnazije*¹ donesen 1994. godine. U tradicionalnoj nastavi, nastava se izvodila isključivo frontalno (*ex cathedra*) pri čemu je učenik bio pasivni primatelj znanja motiviran ocjenama i nagradama. U suvremenoj nastavi, promiče se sasvim drugačiji pristup. Nastavnik nije samo predavač, nego je i mentor, organizator te suradnik, a učenik je aktivni sudionik. Aktivnost učenika ne može se postići kroz nastavu u kojoj se nastavnik javlja samo kao predavač, demonstrator ili prikazivač. U takvom obliku nastave učenici mogu samo sjediti, gledati i slušati.² Učiti znači biti aktivan, stjecati znanja i iskustva stoga je glavni cilj suvremene nastave potaknuti njegovu aktivnost, a time i učenje.

Kao jedna od suvremenih metoda učenja ističe se projektna nastava. S obzirom na broj sudionika, ona može biti na razini malih osobnih projekata, razrednih projekata i/ili projekata koji obuhvaćaju cijelu školu.

Povijesno gledajući, projektna nastava prisutna je još od davnina. Zsigurno je postojao nemali broj nastavnika koji su prilikom poučavanja sa svojim učenicima odrađivali nešto poput projekata ili projektne nastave. No, izvorno se sintagma *projektno učenje* (eng. *Project Method*) pojavila u SAD-u početkom 20. stoljeća. Nakon što je 1918. godine američki pedagog William Heard Kilpatrick objavio tekst *The Project Method*, projektna nastava se sve više popularizirala te su se počeli pojavljivati razni tekstovi koji su i teorijski i praktično obrađivali tu temu.³ Što je zapravo projektna nastava?

Kako bismo uspjeli definirati projektnu nastavu prvo valja istaknuti što je to projekt. Projekt se definira kao razrađen način izrade čega; svaki zaokružen, cjelovit i složen posao čija se obilježja i cilj mogu definirati, a mora se ostvariti u određenom vremenu te zahtjeva koordinirane napore nekoliko ili većeg broja ljudi.⁴ Projektna nastava je dakle nastava kroz koju se provodi zadani projekt. Izrada projekta često je neodvojiva od problemske i istraživačke nastave. Važna kompetencija koja se stječe u školi jest osposobljenost za rješavanje problema. Problemska nastava oslanja se na problemska pitanja, a istraživačka na istraživanje načina kako riješiti problem. Projektna nastava je oblik nastave koji uključuje orijentiranost na aktivnost učenika, na suradničke odnose učenika i nastavnika, korelaciju s

¹*Nastavni plan i program za Likovnu umjetnost*, URL: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (25-04-2021)

² Milan Matijević, „Projektno učenje i nastava“, u: *Nastavnički sputnik*, (ur.) Boris Drandić, Zagreb: Znamen, 2008., str. 188-225., 188–189.

³ Ibid, str. 192–193.

⁴ *Hrvatski jezični portal*, URL: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (27-04-2021)

različitim predmetima i područjima, istraživanje, rješavanje problema, timski rad. U projektnoj nastavi učenici i nastavnici imaju zajednički zadatak koji trebaju prevladati u zadanom vremenu. Projektna nastava ostvaruje se kroz određeni period, ima nekoliko etapa te konačni cilj. Na samom kraju projekta predstavlja se uradak dobiven kroz projektnu nastavu.

Kroz ovaj diplomski rad, odlučila sam se baviti projektnom nastavom na temu karlovačke Zvijezde. Odabrala sam projektnu nastavu kao nastavnu strategiju jer smatram da će kroz takav oblik nastave učenici najkvalitetnije usvojiti informacije s kojima su okruženi. Projektna nastava zamišljena je kao način osvještavanja bogate kulturne i umjetničke prošlosti grada Karlovca. Za vrijeme trajanja projekta učenici bi samostalno istraživali, surađivali, rješavali probleme i učili o povijesti i umjetnosti grada Karlovca. Današnje stanje grada prilično je alarmantno, vlada nemar i nepoštovanje koje bi svakako trebalo popraviti. Kroz ovu projektnu nastavu nadam se pobuditi mlađim generacijama ljubav prema kulturnoj baštini grada Karlovca. Smatram da je jako važno učiti mlađe generacije o kulturnoj baštini njihova grada jer ako uspiju razumjeti važnost, onda im se možda i pojavi više poštovanja prema gradu, povijesti, umjetnosti i kulturi.

3. Zastupljenost teme u srednjoškolskoj nastavi predmeta Likovna umjetnost

3.1. Uklopljenost teme u Kurikulum nastavnog predmeta Likovna umjetnost

*Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*⁵ (dalje *Kurikulum*) donesen je 2019. godine. Kurikulum je koncipiran vrlo fleksibilno. Odgojno-obrazovni ishodi ostvaruju se kroz teme i sadržaje koji su raspoređeni u četiri cjeline od kojih svaka cjelina obuhvaća 35 nastavnih sati.

U prvoj godini učenja obrađuje se tema *Umjetnost i čovjek* kroz koji se istražuje odnos čovjeka i umjetničkog stvaranja kroz teme „Ljudsko tijelo u umjetnosti“ i „Pogled na svijet“. Naznačene su i razne podteme koje je moguće obraditi kroz taj tematski koncept. Tematski koncept *Čovjek i prostor* obrađuje se u drugoj godini učenja, *Umjetnost i tumačenje svijeta* u trećoj godini učenja, a *Umjetnost i moć, umjetnost i stvaralački proces* u četvrtoj godini učenja. Za svaki ovaj tematski koncept dani su odgojno-obrazovni ishodi koji se isprepliću u tri domene: stvaralaštvo i produktivnost, doživljaj i kritički stav te umjetnost u kontekstu. Domene (ključni koncepti) su povezane s trima osnovnim područjima ljudske osobnosti i aktivnosti: psihomotoričkim (djelatnim), afektivnim (osjećajnim) i kognitivnim (spoznajnim).

U Kurikulumu Karlovac i karlovačka Zvijezda nisu posebno zastupljeni u okviru tematskih cjelina. Predmetni kurikulum je koncipiran na način da ne obvezuje nastavnika na izbor točno određenih likovnih primjera, već nastavnik, unutar četiri spomenutih tematskih koncepata, ima slobodu formirati sadržaj koji će obrađivati. Postoji niz smjernica, tema, podtema i ishoda koji mogu poslužiti kao orijentir u stvaranju plana i programa. Tijekom druge godine učenja i poučavanja obrađuje se tema *Čovjek i prostor*. Sadržaji ishoda te teme usmjereni su na proučavanje osnova arhitekture te na značajna obilježja specifičnih građevina pojedinih razdoblja i/ili stila. Unutar domene *Stvaralaštvo i produktivnost* predlažu se sljedeće podteme koje se mogu odabrati kao istraživački zadatak: osnove arhitekture, urbanizam, pojava specifičnih građevina za pojedino razdoblje ili stil, stambena arhitektura, lokalna i nacionalna baština stanovanja (tradicionalna i reprezentativna) te odnos arhitekture, skulpture i slikarstva. Kroz domenu *Doživljaj i kritički stav* zadatak učenika je analizirati djela arhitekture i urbanizma koja se uklapaju u temu. Kroz šetnju gradom Karlovcem prilikom izvođenja zadataka terenske nastave, učenici će usvojiti odgojno-obrazovne ishode ove domene. Kroz terensku nastavu imat će priliku za iskustveno doživljavanje, učenje i

⁵ *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (05-06-2021)

analiziranje karlovačke kulturno-povijesne baštine. Učenici će moći analizirati osnovne konstruktivne i prostorne elemente te stilska obilježja na primjerima stambene i sakralne arhitekture, prepoznati određene elemente urbanizma, karakteristike oblikovanja pojedinih elemenata. Sposobnost koju će učenici usvojiti kroz domenu *Umjetnost u kontekstu* je određivanje umjetničkog djela unutar povijesnog, društvenog, klimatsko-geografskog i umjetničkog konteksta koji se odražavaju na njegovo oblikovanje.

Upravo kroz temu *Čovjek i prostor* vrlo lako bi se mogla uklopiti tema karlovačke Zvijezde kao teme projektne nastave. Učenici bi izradom takvog projekta imali priliku produbiti, promatrati, iskusiti grad Karlovac i njegovu povijest te usvojiti važnost poznavanja i očuvanja nacionalne i lokalne baštine.

3.2. Zastupljenost teme u Ispitnom katalogu državne mature za Likovnu umjetnost

Likovna umjetnost izborni je predmet na državnoj maturi. Svake školske godine donosi se novi Ispitni katalog⁶ za svaki predmet na državnoj maturi. Sami ispit za polaganje likovne umjetnosti sastoji se od dvije ispitne cjeline podijeljene u pet područja ispitivanja: *Temeljni sadržaji likovne umjetnosti*, *Likovna umjetnost od pretpovijesti do romanike*, *Likovna umjetnost od romanike do 20. stoljeća*, *Likovna umjetnost 20. stoljeća* i *Dizajn, fotografija i film*. Za svako od navedenih područja istaknuti su obrazovni ishodi. U prvoj ispitnoj cjelini od pristupnika se očekuje sposobnost analiziranja pojedinačnih elemenata likovnih primjera, a u drugoj analiza cjelokupnog likovnog primjera.

U novom Ispitnom katalogu državne mature za Likovnu umjetnost 2020./2021.⁷ grad Karlovac nije posebno naglašen. Iako se kroz učenje o nastanku grada Karlovca može lijepo objasniti urbanizam renesanse kao i Filareteova Sforzinda koja se nalazi na popisu likovnih primjera za analizu.

⁶ *Ispitni katalog državne mature za Likovnu umjetnost*, URL <https://mk0nevvot6usx5xu4d.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2020/09/LIKOVNA-2021.pdf> (07-05-2021)

⁷ Ibid.

4. Struktura, metode rada i ciljevi

Prijedlog projektne nastave *karlovačka Zvijezda* zamišljen je u trajanju od pet tjedna. U projektnoj nastavi sudjelovali bi učenici drugog razreda gimnazije za koje je predviđeno obrađivanje tematskog koncepta *Čovjek i prostor*. Sadržaji ishoda i aktivnosti učenika usmjereni su na proučavanje osnova arhitekture, obilježja specifičnih građevina i pojedinog razdoblja/stila, urbanizam i stambenu arhitekturu različitih razdoblja/stilova.⁸ Oni su provučeni kroz tri osnovne domene: stvaralaštvo i produktivnost, doživljaj i kritički stav, umjetnost u kontekstu.

Domenom *Stvaralaštvo i produktivnost* obuhvaćene su sve one vještine kroz koje se razvija senzorna, izražajna, praktična, intelektualna i psihofizička sposobnost i vještina. Koristi problemski pristup koji uključuje istraživanje, razvijanje i izražavanje ideje kroz upotrebljavanje raznih vizualnih materijala i medija. Kao cilj ima potaknuti kreativno mišljenje, inovativnost i poduzetnost kod učenika. Kroz domenu *Doživljaj i kritički stav* učenike se potiče otvorenost prema raznim idejama, aktivno promatranje, analiziranje te izražavanje vlastitog stava. Kao cilj ima razvijati analitičko i kreativno mišljenje učenika, formirati ga u kompetentnog promatrača koji zna izraziti argumentirane stavove. Kroz domenu *Umjetnost u kontekstu* želi se učenicima probuditi razumijevanje za likovnu umjetnost i stvaralaštvo kao važnog dijela oblikovanja ljudskih zajednica i kultura kroz povijest. Kako bi se što uspješnije provela nastava, domene bi se trebale preplitati i dopunjavati.⁹

Projektna nastava *karlovačka Zvijezda* sastoji se od tri faze: prva faza odnosi se na pripremu za terenski rad, druga faza je terenska nastava, a treća postavljanje izložbe kao završnog produkta projektne nastave. Učenici drugog razreda srednje škole bit će podijeljeni u četiri grupe i svaka će grupa imati zadatak obraditi događanja u određenom vremenskom periodu u karlovačkoj Zvijezdi.

Glavni cilj projektne nastave je odmaknuti se od tradicionalnog oblika učioničke nastave i upoznati se s kulturnom baštinom na terenu. Prednost rada na projektnoj nastavi u Karlovcu je u tome što je grad površinom malen i sve lokacije koje bi učenici posjećivali nalaze se u užem centru te se mogu vrlo lako obići pješice. Učenici time dobivaju priliku direktno istraživati grad te tako vježbati svoju sposobnost snalaženja u prostoru. Kroz samostalno istraživanje, učenici će moći aktivno doživjeti povijest, arhitekturu, urbanizam,

⁸ Kurikulum, URL: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/LKLU_kurikulum.pdf (07-05-2021)

⁹ Ibid, URL: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/LKLU_kurikulum.pdf (07-05-2021)

institucije i umjetnost grada. Šetajući kroz grad te učeći o njegovom nekadašnjem izgledu i važnosti, lakše će zamijetiti problem propadanja i lošeg obnavljanja koji se događa unutar karlovačke Zvijezde već godinama. Vođeni kroz projekt, učenici će imati priliku doživjeti grad na posve drugačiji način.

Projekt je interdisciplinaran, korelira s predmetima Povijest, Geografija i Hrvatski jezik. Ti su predmeti integrirani u svako učeničko istraživanje: Povijest kroz povijest nastanka grada, kontekst vremena te slojeve povijesnih promjena; Geografija kroz snalaženje u prostoru te prostorni kontekst nastanka grada; Hrvatski jezik kroz čitanje, istraživanje, učenje i pisanje o značajnim događajima koji su se odvijali na području grada Karlovca.

Kroz svoje šetnje gradom, učenici će imati razne zadatke fotografiranja, crtanja, skiciranja i mapiranja pojedinih dijelova grada. Ti zadaci pomoći će im u boljem shvaćanju i snalaženju u prostoru, ali i razvijanju kreativnosti. Koristit će se metodama pisanja, čitanja, slušanja, promatranja, usmenog izlaganja, rada u grupi. Učenici će uspoređivati nekadašnji izgled grada s današnjim stanjem. Kroz tu aktivnost cilj je potaknuti interes za očuvanje i njegovanje kulturne baštine. Osvijestiti što su godine zanemarivanja učinile karlovačkoj Zvijezdi, probuditi u učenicima nove ideje i interese za pitanje revitalizacije Zvijezde te ih potaknuti da slobodno dijele svoje mišljenje i stečeno znanje. Prezentacijama i izradom materijala za prezentiranje, potiče se empatija među učenicima, a kroz javno prezentiranje i izlaganje povećava se njihovo samopouzdanje.

Kao konačni produkt projektne nastave, izvest će se školska izložba. Kroz pripremanje izložbe, učenici će dobiti iskustvo pripremanja i postavljanja izložbe. Dio učenika bit će zadužen za osmišljavanje promotivnih materijala (letci, plakati, pozivnice) te širenje informacije o samom događaju. Na taj će način učenici dobiti cjelovito iskustvo rada na projektu.

5. Tijek projektne nastave

5.1 Prva faza projekta: Pripreme za terenski rad

U prvoj fazi projektne nastave, nastavnik održava uvodno predavanje kroz koje učenicima predstavlja temu projektne nastave.

Kao uvod u samu temu, učenici će pogledati kratki video (2:30') autora Nevena Cetinjanina¹⁰ koji prikazuje 3D vizualizaciju karlovačke Zvijezde kako je izgledala u prošlosti. Nakon videa, nastavnik bi poveo diskusiju s učenicima o izgledu grada nekad i stanju u kojem se nalazi danas. Nakon diskusije, nastavnik bi najavio projektnu nastavu te učenicima predstavio plan projektne nastave. Upoznao bi ih sa strukturom projekta te detaljno objasnio svaku etapu projektne nastave, njihove zadatke te odgojno-obrazovne ishode i ciljeve. Kroz projektnu nastavu, učenici će imati priliku bolje se upoznati s gradom Karlovcem, njegovim osnutkom te povijesnim razvojem.

Na uvodnom predavanju nastavnik će učenicima podijeliti Vremeni [Prilog: *Vremeni*], Radnu knjižicu [Prilog: *Radna knjižica*], Liste za vrednovanje [Prilog: *Liste za vrednovanje*] i dati im upute za rad. Učenici će se potom rasporediti u pet grupa. Teme su podijeljene po stoljećima: prva grupa obrađuje umjetničku baštinu Karlovca u XVI. stoljeću, druga u XVII. stoljeću, treća u XVIII. stoljeću, četvrta u XIX. stoljeću, a peta grupa u XX. stoljeću. Uz temu, svakoj će grupi biti dodijeljen i pripadajući Popis literature za izlaganja [Prilog: *Popis literature za izlaganja*]. Učenici će dobiti smjernice od nastavnika/ce kako u literaturi pronaći ono što će im biti potrebno za slaganje svojih izlaganja. Svaka će grupa izraditi prezentaciju u kojoj će objasniti svoje zadatke i etape rada te predstaviti kolegama što su usvojili. Prve dvije grupe svoja će izlaganja obaviti unutar učionice, a preostale tri vani, unutar prostora karlovačke tvrđave.

¹⁰ Cetinjanin Neven, *FESTUNG CARLSTADT IN STERNFORM / KARLOVAC STAR FORT / 3D VISUALISATION based on original austrian blueprints*, URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SiEmtxNhtCA> (28-04-2021)

5.2. Druga faza projekta: Terenska nastava

Druga faza projekta usmjerena je na samostalni učenički rad, ali i na suradničko učenje. Svaka grupa imala bi zadatak istražiti određeni dio prostora i/ili povijesti grada Karlovca, odnosno njegove povijesne jezgre. Učenicima bi se podijelio potreban materijal, literatura i smjernice koji bi ih vodili po gradu i usmjeravali njihova istraživanja. Prednost rada na projektnoj nastavi u gradu poput Karlovca nalazi se u činjenici da je grad površinom malen, dakle vrlo brzo ga se može obići pješke stoga će učenicima biti lako obaviti terenski rad.

Kroz terensku nastavu, učenici imaju priliku sudjelovati u izvanučioničkoj nastavi i direktno istražiti grad. Kroz šetnje gradom, zasigurno će uočiti neke detalje koje prije nisu primjećivali i tako im se možda i probudi želja i ljubav za malo detaljnije gledanje prostora koji ih okružuje.

Prva bi se grupa fokusirala na sami povijesni kontekst nastanka grada. Zašto je izgrađen baš na tom mjestu, tko je bio naručitelj gradnje i zašto, zašto je izabran oblik šesterokrake zvijezde, tko je napravio prvi plan za *idealni renesansni grad*. Obrađivali bi se pojmovi poput *idealni grad*, *fortifikacijski sustav*, *ortogonalna mreža*, *šanac*, *bastion*, *ravelin*, *insule*... Druga grupa obrađivala bi razdoblje XVII. stoljeća u arhitekturi i urbanizmu Karlovca. Objasnili bi zašto je došlo do izmjene izgleda tvrđave. Koji su to uzroci (nevolje) zadesile grad u to doba, koji je prvi podignuti javni spomenik i zašto je podignut te koje su prve podignute zgrade, a postoje još i danas. Treća grupa bavila bi se razdobljem XVIII. stoljeća. Obrađivali bi arhitekturu i urbanizam XVIII. stoljeća. Usvojili bi odlike tradicionalne barokne kuće, naučili imenovati najpoznatijeg graditelja toga doba i neke njegove izvedene projekte. Oni bi učenike vodili u terenski obilazak. Time će moći vježbati svoje prezentacijske vještine i iskustveno doživjeti grad i dio povijesti o kojoj uče. Sljedeće dvije grupe također će voditi terenske nastave po gradu. Četvrta grupa obradit će razdoblje XIX. stoljeća kada je grad bio na vrhuncu svoje ekonomske moći. U arhitekturi i urbanizmu se događaju mnoge promjene u tom razdoblju, budući da grad jača i širi se. Zajedno ćemo obići neke značajnije građevine i usporediti ih. Peta grupa obrađivala bi razdoblje XX. stoljeća.

U to je doba grad Karlovac po broju stanovnika i gospodarskom potencijalu bio treći grad u Hrvatskoj. Tvrđava postaje prostor grada (nije više u vlasništvu vojske) te grad donosi prvi urbanistički plan. Početkom stoljeća osnovan je Gradski muzej Karlovac, uvedena je gradska rasvjeta kroz cijeli grad, zaobljeni su gradski bedemi te se na njima gradi tzv. Ruski put. Uklonjeni su ostaci preostalih gradskih bedema te na onim zaravnjenim počinje izgradnja prvih kuća. Godine 1926. vojne vlasti su ukinule zabranu izgradnje zgrada i kuća na

bedemima i bastionima čime se izmijenila vizura grada, a 1963. je Zvijezda proglašena spomenikom kulture. Učenici svih grupa imat će zadatak fotografirati današnji izgled građevina i/ili dijela grada te ga usporediti sa slikama iz razdoblja koje pripada njihovoj grupi. Također, imat će zadatke crtanja, analiziranja, opisivanja, uspoređivanja...

5.3. Treća faza projekta: Predstavljanje i vrednovanje projekta

Nakon odrađenih zadataka, učenici bi predstavljali jedni drugima svoj dio zadatka. Prve dvije grupe, grupe koje su obrađivale XVI. i XVII. stoljeće, predstaviti će svoj dio pomoću PowerPoint prezentacija u učionici, a preostale tri grupe kroz terensku nastavu. Kroz šetnju gradom, učenici bi preuzeli ulogu turističkog vodiča i svojim kolegama predstavili slojevitost povijesti grada Karlovca. Kroz šetnju i izravno doživljavanje povijesti vizure grada, vjerujem da će učenje biti produktivnije. Ulogom turističkih vodiča, kod učenika se potiče samostalnost, snalaženje u prostoru te razvoj samopouzdanja i vještina potrebnih za javne prezentacije.

Vrednovanje bi se vršilo od strane učenika unutar grupe te od strane nastavnika odnosno mentora. Mentori na kraju svakog tjedna dobivaju listu za evaluaciju učenika. [Prilog: *Lista za evaluaciju*] Ocjenjuju samostalnost, odgovornost, zainteresiranost za nastavne sadržaje i napredak. Učenici također dobivaju liste za evaluacije [Prilog: *Lista za evaluaciju*]. Oni imaju zadatak ocijeniti svoj rad i rad svih članova njihove grupe.

5.4. Četvrta faza projekta: okrugli stol i završna izložba

Zadnji tjedan projektne nastave, sakupili bismo sav radni materijal te izabrali što i na koji način predstaviti u okviru školske izložbe. Dio učenika bio bi zadužen za izradu promotivnih materijala, dio za promociju na društvenim mrežama. Svi bi sudjelovali u izboru fotografija i materijala koji bi postavljali. Izložba bi se održala u prostorima škole.

6. Istraživačke teme

6.1 Prva grupa: XVI. stoljeće – stoljeće izgradnje

Naziv prve projektne teme je *XVI. stoljeće – stoljeće izgradnje*. U sklopu obrade prve projektne teme, učenici prve skupine održat će *Prezentaciju* [Prilog: *Prezentacija 1*] u školskoj učionici. Cilj ove projektne teme je da učenici samostalno istraže okolnosti nastanka grada Karlovca; da istraže kakav je njegov geografski položaj u odnosu na okolno područje, u kakvim je povijesnim i političkim okolnostima nastao te zašto je nastao baš kao zvjezdolika, šesterokraka utvrda.

Prilikom obrade ove projektne teme, učenici će imati zadatak obraditi prvu poznatu ideju idealnog renesansnog grada, odnosno zvjezdolike tvrđave, koju je izradio Antonio Averlino Filarete (Firenza, 1400.– Rim, 1469.). Time će usvojiti znanja o formiranju i potrebi idealnih renesansnih gradova, ali i novim načinima ratovanja koji su potaknuli izgradnju takvih tvrđava. Učenici će kroz zadatke istražiti izgled karlovačke tvrđave danas kao i druge europske primjere zvjezdoliko utvrđenih gradova.

Nakon obrade prve projektne teme, učenici će moći objasniti povijesni, politički i geografski razlog nastanka karlovačke tvrđave, navesti datum izgradnje grada Karlovca, ime njegovog graditelja. Učenici će moći objasniti urbanistički plan grada Karlovca, navesti tko su bili njegovi prvi stanovnici, moći će imenovati i na karti označiti nazive bastiona, prve sagrađene zgrade unutar tvrđave. Učenici će moći imenovati dijelove tvrđave. Učenici će moći objasniti razlog izgradnje renesansnih obrambenih tvrđava kao i prvi poznati zapis idealne renesanse tvrđave.

Učeničko izlaganje započinje s prvim slajdom prezentacije [Prilog: *Prezentacija 1/2*] na kojoj se nalazi karta koja prikazuje smještaj karlovačke tvrđave. Učenici uz pomoć karte objašnjavaju položaj Karlovca i zatim najavljuju prvi zadatak.

U drugoj polovici XVI. stoljeća ratna sila Osmanskog Carstva sve jače je ugrožavala mir, gospodarski razvoj i političku ravnotežu zemalja zapadne Europe. Turske su čete preko pokorenih krajeva Bosne i Hrvatske zapadale u donjoaustrijske pokrajine Kranjske i Koruške

te ih pljačkale. Stanovnici tih područja, od stalnog straha pred Turskom silom, bježali su prema zapadu ostavljajući čitave prostore Hrvatske praznima.¹¹

Hrvatska država nalazi se na geostrateški iznimno značajnom području. U vrijeme XVI. stoljeća njen geostrateški značaj bio je u tome što je smještena na granici Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Sredinom XVI. stoljeća Osmanlije su prešli preko rijeke Une, prijeteći da Hrvatsku presjeku u dva dijela čime su postali ozbiljna prijetnja za Beč.¹² Obrana granica dobila je prvorazrednu važnost. Kako bi osigurala i zadržala svoj položaj, Habsburška Monarhija uspostavila je Vojnu granicu s nizom utvrda. Godine 1578. u Brucku na Muri donesena je odluka o gradnji karlovačke tvrđave.¹³

Učenici u svojim radnim knjižicama [Prilog: *Radna knjižica*] mogu pronaći prvi zadatak [Prilog: *Zadatak 1*] i riješiti ga. Uz pomoć zadatka, učenici će moći lakše povezati zašto je tvrđava izgrađena baš na tom mjestu te kakve su povijeno-političke okolnosti dovele do toga.

Otkrićem baruta i posljedično novim načinom ratovanja i obrane, došlo je do potrebe promišljanja o novom načinu gradnje utvrda i utvrđivanja gradova. [Prilog: *Prezentacija 1/3*] Antonio Averlino Filarete bio je prvi među renesansnim arhitektima-traktatistima koji je svojim djelom *Traktat o arhitekturi* iznio idealni plan za novi grad – *Filaretovu Sforzindu*.¹⁴ Uz pomoć zadatka [Prilog: *Zadatak 2*] konstrukcije Filareteove Sforzinde, učenici će moći objasniti kako je Filarete zamislio i konstruirao taj idealni grad. Za izradu zadatka bit će potrebna olovka, gumica, ravnalo i flomaster. Učenici prve skupine objašnjavaju korake izrade zadatka te na prezentaciji [Prilog: *Prezentacija 1/4-8*] pokazuju rješenje zadatka.¹⁵ Filareteova Sforzinda plan je idealnog renesansnog grada koji nikada nije izveden. Izgledom čini osmerokutnu zvijezdu okruženu dvostrukim, debelim zidom. Na svakom kraku te zvijezde nalazila bi se gradska vrata od kojih ravne ulice vode do središta grada, odnosno do gradskog trga. U sredini bi se nalazio pravokutni gradski trg na kojem bi bila smještena katedrala i knežev dvor. Jedna kružna ulica presijecala bi radijalne kanale i ulice, a na njenim sjecištima stajali bi trgovci s crkvama i tržnicama. [Prilog: *Prezentacija 1/9*]

¹¹ Milan Kruhek, *Karlovac, ulice, granice, ljudi*, Matica Hrvatska, Karlovac, 1995., str. 16

¹² *Idealni renesansni gradovi*, URL: <http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A13054/%C2%BBIdealni-gradovi%C2%AB-u-renesansi> (26-06-2021)

¹³ Branko Nadilo, „Izgradnja renesansne tvrđave iz koje je nastao grad Karlovac“, u: *Građevinar* 55, 2003., str. 113–115.

¹⁴ *Filarete Sforzinda*, URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sforzinda> (6-5-2021)

¹⁵ metodička vježba preuzeta iz prezentacije koja je pratila predavanje na kolegiju u sklopu kolegija *Metodika nastave povijesti umjetnosti*, održanom ak. god. 2018./2019. na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Kao i Filareteova Sforzinda, i karlovačka tvrđava čini geometrijski savršen, idealno renesansni grad-tvrđavu. No, kako je došlo do njegove izgradnje? [Prilog: *Prezentacija 1/10*] Nakon odluke da se gradi obrambena utvrda, odabrano je mjesto ušća Korane u Kupu. Smještaj tvrđave u močvarno područje omeđeno rijekama činilo se kao idealno mjesto za izgradnju obrambene tvrđave. Močvarni teren na kojem je tvrđava bila predviđena, rijeke i šume, činile su prirodnu granicu obrane, a isto tako i kao riznice hrane (divljač, riba) za prehranu stanovnika grada. Zemljište je pripadalo grofu Zrinskom koji ga je zajedno sa starim gradom Dubovcem ustupio za izgradnju buduće tvrđave.

Dana 13. srpnja 1579. godine započela je izgradnja tvrđave. Glavni graditelj na terenu bio je Martin (Matija) Gambon (? – sjeverna Italija, 1591.). Ime Karlovac (njem. *Karlstadt*) tvrđava je dobila u čast svojeg osnivača, Habsburgovca nadvojvode Karla II (1564.–1590.), brata, cara i kralja Rudolfa II (1576.–1612.). Tvrđava je izgrađena planski, u obliku šesterokrake zvijezde sa šest bastiona koji su međusobno spojeni bedemima. Bila je okružena šancima i vanjskim obrambenim sustavom. Bedemi ili bastaje u početku su se nazivali: 1. Kranjski bastion, 2. Bastion grofa Josipa Turna, 3. Koruški bastion, 4. bastion Andrije Auersperga, 5. bastion Nikole Zrinskoga, 6. Novi bastion. U tvrđavu su vodila dvojna vrata, banska vrata ispod glavne straže prema Baniji i turska vrata prema Rakovcu.¹⁶ Ulice su postavljene ravno, pravocrtno i sijeku se pod pravim kutem. U sredini tvrđave stajao je trg Svete Trojce (Paradni trg, sada Jelačićev trg).

Usprkos mnogim nevoljama poput napada Turaka i problema s poplavama, tvrđava je za prvu potrebu bila dovršena već u rujnu 1580. godine.¹⁷ [Prilog: *Prezentacija 1/11*] Učenici u Radnim knjižicama mogu prijeći na sljedeći zadatak. [Prilog: *Zadatak 3*] Pred sobom imaju plan grada Karlovca iz 1579. godine. Zadatak je da na planu grada upišu imena bastiona te označe glavni gradski trg. Rješenje zadatka pojavit će se na prezentaciji. [Prilog: *Prezentacija 1/13-14*] Nakon rješavanja drugog zadatka, učenici će se povezati na internet te uz pomoć *Google Maps* pokušati utvrditi da li je oblik zvijezde vidljiv i danas. Na prezentaciji se pojavljuje sljedeći zadatak [Prilog: *Zadatak 4*]. Zadatak je postavljen i u Radnim knjižicama. Karlovačka tvrđava čini vrlo složen sustav utvrda planski utemeljen na zakonitostima matematike, geometrije, fizike, balistike te poštuje sve temeljne strateške odrednice ratnih tvrđava renesansnog doba. Snaga njene obrane leži u savršenstvu njenog graditeljskog plana, koji govori kako ne smije postojati niti jedan dio tvrđave kojeg ne bi bilo moguće braniti s

¹⁶ Rudolf Strohal, *Grad Karlovac opisan i orisan*, Pretisak, Karlovac 1992. (Prvotisak, Karlovac 1906, Tisak M. Fogine), str. 8.

¹⁷ Radoslav Lopašić, *Karlovac poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica Hrvatska Karlovac, 1993. [pretisak, prvotisak 1879.], str. 26.

više obrambenih mjesta tvrđavske obrambene fronte.¹⁸ Strukturom i funkcijom, grad Karlovac, trebao je biti obrambeni vojnički grad.

Na prvom planu tvrđave iz 1579., po kojem je i započela izgradnja Karlovca, ucrtana je mreža s 21 insulom složenom od simetrično raspoređenih kvadrata i pravokutnika unutar šesterokuta. U pravokutnom bloku uz jugozapadni rub trga ucrtana je crkva Presvetog Trojstva.¹⁹ Tijekom XVI. i prve polovice XVII. stoljeća ona je renesansno pravilnog oblika, s pravokutnom lađom i poligonalnim svetištem kraj kojega se nalazi mala sakristija. Na idealnom planu tvrđave iz 1579. godine, osim crkve, na sjevernom i južnom rubu uz bedeme upisani su još i „Zeughaus“ (oružana) i „Profiantthaus“ (opskrbeni magazin).²⁰ [Prilog: *Prezentacija 1/16*] U svojim Radnim knjižicama, učenici mogu pronaći sljedeći zadatak. [Prilog: *Zadatak 5*]

Čitajući tekst hrvatskog arheologa i povjesničara Milana Kruheka, učenici će zaključiti tko su bili prvi stanovnici grada Karlovca. Zadatak je postavljen u prezentaciji. [Prilog: *Prezentacija 1/17*] Godine 1585. u grad se useljavaju prvi civilni stanovnici pa od tog trenutka Karlovac više nije isključivo vojni grad. Doseljavanju civilnog stanovništva pogodovala je povelja posebnih povlastica kralja Rudolfa II iz 1581. godine kojom se dozvoljava podizanje kuća unutar tvrđave. Useljavaju se uglavnom obrtnici za potrebe vojske, a kasnije i bogatiji građani i trgovci. Grad se izgrađuje vremenski i stilski kao renesansno-barokni grad tradicionalne građanske arhitekture. Ograničeni gradski prostor izgrađuje se vrlo gusto kućama drvene konstrukcije zbog čega dolazi do čestih požara.²¹

Tijekom renesanse i baroka, izgrađeno je još nekoliko gradova-tvrđava na vrlo sličan način gradnji grada Karlovca. Dva najpoznatija europska primjera zvjezdastih gradova su Palmanova u Italiji i Nové Zámky u Slovačkoj. [Prilog: *Prezentacija 1/18-20*] Gradnja Palmanove započela je 7. listopada 1593. godine. Izgrađena je od strane Mletačke Republike za jačanje obrane na području Furlanije. Činila je vrhunac tehnologije XVI. stoljeća. Projektirao ju je Vincenzo Scamozzi (Vicenza, 1548.–Venecija, 1616.) u obliku zvijezde s devet krakova. Na sjecištu krakova izgrađeni su istureni krakovi koji su mogli braniti jedan drugoga, a cijeli je grad bio opasan obrambenim jarkom. U grad se moglo ući kroz troja

¹⁸ Kruhek, 1995., str. 3.

¹⁹ Ana Matanić, Ljerka Metež, *Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom dokumentacijom za potrebe izrade urbanističkog plana uređenja (UPU) „Zvijezde“ u Karlovcu*, knjiga 1, APE, Zagreb 2014. – 2017., str. 65.

²⁰ Đurđica Cvitanović, »Kultura i umjetnička baština Karlovca od osnutka utvrde do 19. stoljeća«, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 374.

²¹ Lipovšćak Đurđica, *Urbani razvoj Karlovca*, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 428.

vrata.²² Nové Zámky grad je smješten u južnoj Slovačkoj, blizu mađarske granice. Tvrđava je građena u svrhu obrane od Osmanlija u razdoblju od 1573. do 1581. godine. Građena je u obliku šesterokrake zvijezde po nacrtima talijanskog inženjera Ottavija Baldigara (Trst, 1540/45.–Nové Zámky, 1588.).²³ U radnim knjižicama, učenici mogu naći zadatak kroz koji će istražiti da li su ove europske zvjezdolike tvrđave vidljive i danas. [Prilog: *Zadatak 6*]

6.2. Druga grupa: XVII. stoljeće – stoljeće katastrofa

Naziv druge projektne teme je *XVII. stoljeće – stoljeće katastrofa*. U sklopu obrade ove projektne teme, učenici druge skupine održat će *Prezentaciju* [Prilog: *Prezentacija 2*] u školskoj učionici. Cilj ove projektne teme je da učenici samostalno istraže događaje u povijesti karlovačke tvrđave tijekom XVII. stoljeća. Istraživanjem će otkriti zašto se XVII. stoljeće naziva stoljećem katastrofe te koje su sve nesreće zadesile grad Karlovac u to doba. Nakon obrade druge projektne teme učenici će moći objasniti zašto su promijenjeni nazivi bastiona, navesti i opisati kada i zašto se dogodila urota Zrinskih i Frankopana, moći će prepoznati građevinu iz XVII. stoljeća koja je ostala sačuvana u gradskoj jezgri, moći će imenovati i opisati prvi javni gradski spomenik te pokazati mjesto na kojem se nalazi.

Kao uvod u temu XVII. stoljeća karlovačke tvrđave, učenici će riješiti zadatak [Prilog: *Zadatak 7*] koji mogu pronaći u svojim Radnim knjižicama. Zadatak se sastoji od ulomka teksta iz knjige hrvatskoga povjesničara Radoslava Lopašića u kojem se navode sve nesreće koje su zadesile Karlovac u to doba. Učenici imaju zadatak pročitati tekst te odgovoriti na priložena pitanja. Zadatak će biti prikazan i na prezentaciji. [Prilog: *Prezentacija 2/2*] Nakon rješavanja zadatka, učenici će zajednički prokomentirati o čemu je govorio tekst.

Tijekom XVII. stoljeća, karlovačku je tvrđavu zadesilo mnogo katastrofa. Od čestih poplava, požara do kuge, gladi i potresa. Kako je Karlovac izgrađen na močvarnom području sutoka rijeka, od početka gradnje tvrđave pa kroz cijelo XVII. stoljeće najveći obujam radova predstavljala je borba protiv velikih i čestih poplava koja je zahtijevala česte popravke porušenih zemljanih nasipa i dijelova obrambenog sklopa. Učenici prelaze na sljedeći slajd

²² *Palmanova*, URL: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Palmanova> (28-06-2021)

²³ *Nove Zamky*, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Nov%C3%A9_Z%C3%A1mky (28-06-2021)

gdje je prikazan plan grada Karlovca iz 1639. godine. [Prilog: *Prezentacija 2/3*] Promatrajući plan grada mogu lakše objasniti kolegama daljnje povijesne događaje.

Nakon jedne takve veće poplave koja se zbilila 1630. godine, u karlovačku tvrđavu je došla carska komisija za granične utvrde kako bi pregledali i napisali izvještaj o stanju u kojem se nalazi. Na čelu te komisije bio je Giovanni de Galliano Pieroni (Firenca, 1586.–Prag, 1654.). On je načinio više planova o postojećem stanju tvrđave iz kojih je vidljivo da je unutrašnji prostor bio predviđen za izgradnju, a vanjski dio pod nadzorom vojske.²⁴ Na tlocrtu tvrđave Giovanni Pieronia iz 1639. godine promijenjen je raspored te su sve važne vojne zgrade podignute pokraj Starih vratiju, od kojih se razvio današnji Strossmayerov trg. Do vrata je ucrtana stražarnica, a uz bedem zgrada „Generalata“. Na jugoistočnom rubu trga ucrtana je zgrada opskrbe, a na izoliranoj čestici trokutastog oblika s jugozapadne strane zgrada rezidencije Zrinski-Frankopana.²⁵ Na Pieronijevom planu vidljivo je da je južni, Novi most, pomaknut i postavljen u os prve paralelne ulice. Ta je promjena smanjila centralnost središnjeg prostora i omogućila razvitak jedne od ulica kao važne trgovačke ulice (današnja Radićeva ulica).²⁶

Prve vojne zgrade koje se spominju u tvrđavi bile su: skladište baruta, oružana, magazin za hranu, pekara, generalski dvor i bolnica. U blokovima oko centralnog trga nije bilo dozvoljeno graditi građanske kuće nego su se one smjestile uz rubove tvrđave.²⁷ Godine 1657. u grad Karlovac došli su franjevci Bosansko-hrvatske franjevačke provincije te godinu dana nakon dolaska započeli zidati samostan uz postojeću crkvu ograđujući čitav gradski blok koji posjeduju i danas. Iste su godine u sagrađenom samostanu otvorili osnovnu školu koja je s vremenom prerasla u gimnaziju te druge svjetovne sadržaje poput ljekarne.²⁸

Najznačajniji politički događaj XVII. stoljeća bila je Zrinsko-frankopanska urota. [Prilog: *Prezentacija 2/4*] Braća Nikola (Čakovec, 1620.–Gornji Kuršanec kod Čakovca, 1664.) i Petar Zrinski (Vrbovec, 1621.–Bečko Novo Mjesto, 1671.) te Fran Krsto Frankopan (Bosiljevo, 1643.–Bečko Novo Mjesto, 1671.), članovi najmoćnijih feudalnih obitelji u Hrvatskoj provodili su urotu (pobunu) protiv centralizma Habsburške Monarhije. Najvažniji razlog urote bilo je nezadovoljstvo politikom obrane hrvatskih zemalja i nedovoljna kraljevska pomoć u ratu s Osmanlijama. Cilj im je bio skinuti Habsburgovce s Ugarsko-hrvatskog prijestolja. Urota je slomljena, pobunjenici su ubijeni, a Hrvatska je vraćena u još

²⁴ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 18.

²⁵ Cvitanović, 1979., str. 375.

²⁶ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 44.

²⁷ Cvitanović, 1979., str. 375.

²⁸ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 19.

čvršću apsolutističku vladavinu Habsburške Monarhije. Njihova imovina je prepisana vlasništvu države, a velikim dijelom i opljačkana. Posljedice ove urote osjetile su se i u Karlovcu. Imovina grofa Zrinskog prešla je u vlasništvo vojnog erara, a kuća Petra Zrinskog na današnjem Strossmayerovom trgu 7 postala je stan zapovjednika tvrđave Ivana Josipa Habersteina (danas Gradski muzej).²⁹

Haberstein (Štajerski Gradac, 1633. – Štajerski Gradac, 1689.) je dobio dozvolu od Ratnog vijeća i cara da sruši Zrinski grad na Švarči što je i učinio, a od srušenog kamena je dao podići vojne i privatne građevine u tvrđavi. Sagrađena je nova zgrada generalne komande, koja u istom tlocrtu stoji i danas, maltešku kapelu Svetog Josipa te stražarnicu i toranj nad gradskim vratima.³⁰ Promijenjeni su i nazivi bastiona. Nekadašnji Zrinski bastion postao je Kranjski, Banski je postao bastion sv. Karla, Koruški sv. Josipa, Turnov je preimenovan u bastion sv. Elizabete, Kranjski je postao Koruški, a Auerspergov Banski.³¹ U ovom trenutku, učenici mogu prijeći na sljedeći zadatak u svojim Radnim knjižicama. [Prilog: *Zadatak 8*] Na planu grada, učenici će upisati nove nazive bastiona. Rješenja će biti prikazana na prezentaciji. [Prilog: *Prezentacija 2/6*]

Godine 1691. grad je poharala još jedna katastrofa – kuga, a godine 1692. dogodio se veliki požar u kojem su izgorjele gotovo sve drvene kuće. Koncem stoljeća, godine 1689. u gradu je podignut prvi javni gradski spomenik, zavjetni kip Blaženoj Djevici Mariji. Kip je postavljen na centralni gradski trg kao zagovor protiv kuge zbog čega ga se naziva i kužni pil. U vrijeme nastanka, bio je postavljen u središte trga (tada još nije bio uređen bunar) te je bio ograđen željeznom ogradom. Na današnjem mjestu nalazi se od 1906. godine kada je dobio i novo trodijelno pročelje s kapitelom od goričkog kamena.³² Iz XVII. stoljeća ostao je originalan samo lik Bogorodice izrađen od kararskog mramora.³³ Autorstvo skulpture Bezgrješna začeca pripisuje se talijanskom baroknom kiparu Francescu Robbi (Venecija 1698.–Zagreb 1757.).³⁴ U svojim radnim knjižicama, učenici mogu naći povezani zadatak. [Prilog: *Zadatak 9*] Na prezentaciji se nalazi slika kipa te zadatak postavljen u Radnim knjižicama. [Prilog: *Prezentacija 2/7*]

²⁹ Ibid, str. 19.

³⁰ Ibid, str. 19.

³¹ Ibid, str. 47.

³² Usp Kruhek, 1995., str.15.

³³ Usp *Kužni pil*, URL: <https://kaportal.net.hr/nekategorizirano/3748845/karlovačka-skrinjica-kužni-pil-na-trgu-bana-josipa-jelacica/> (28-06-2021)

³⁴ Usp Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF press, 2007.

On se i dalje nalazi na centralnom trgu tvrđave, dok su primjeri građanskih i obrtničkih kuća XVII. stoljeća gotovo potpuno izbrisani. Jedan od djelomično sačuvanih primjera nalazi se na adresi Strossmayerov trg 7. [Prilog: *Prezentacija 2/8*] Predstavlja vjerojatno najstariju zgradu u Karlovcu i najvredniju građevinu na trgu.³⁵ Izgrađena je uz ulični rub, orijentirana glavnim pročeljem prema ulici. Sada je ostala izdvojena na bloku, kao samostojeća čestica³⁶. Primjer je to zidane plemićke kurije pravokutnog tlocrta sa sačuvanom strukturom iz prve polovine 17. stoljeća. U strukturi glavnog krila ima sačuvane renesansno barokne karakteristike oblikovanja, a u prizemlju ranobarokne svodove.³⁷ Iz vremena kasnijih adaptacija i dogradnji sadrži kasnobarokne češke svodove u arkadnim hodnicima, a sredinom XVIII. stoljeća dograđeno joj je drveno dvorišno krilo koje je zamijenjeno zidanim početkom XIX. stoljeća. Funkcija joj je uvijek bila vojna ili javna, u XVII. stoljeću kao rezidencija zapovjednika tvrđave, u XVIII. stoljeću stan pukovnika slunjske regimente, u XIX. stoljeću je dobila neostilsko pročelje i služila kao kotarska oblast, a od 1952. godine u nju se uselio Gradski muzej Karlovac. Godine 1986. zgrada je rekonstruirana te joj je vraćena fasada iz ranije faze s naslikanim ugaonim kvadrirama i okvirima otvora.³⁸ Na prezentaciji će biti prikazana fotografija zgrade Gradskog muzeja danas [Prilog: *Prezentacija 2/9*] i zadan novi zadatak. [Prilog: *Zadatak 10*]

Ispred zgrade današnjeg muzeja, nalaze se ostaci kapele Sv. Josipa. Crkva je postojala od 1685. do 1833. godine. Bila je izgrađena od materijala s razorenih imanja Zrinskih i Frankopana.³⁹ Bila je to građevina kružnog tlocrta, vitka, visoka centralna građevina poduprta kontraforima i nadsvođena kupolom.⁴⁰ Dao ju je podići general Herberstein kao svoj mauzolej i memorijal Malteškom redu.⁴¹ Na prezentaciji se nalazi fotografija ostataka kapele. [Prilog: *Prezentacija 2/11*]

³⁵ Ibid, str. 31.

³⁶ Usp Cvitanović, 1979., str. 379.

³⁷ Usp Ana Matanić, Ljerka Metež, *Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom dokumentacijom za potrebe izrade urbanističkog plana uređenja (UPU) „Zvijezde“ u Karlovcu*, knjiga 2, APE, Zagreb 2014. - 2017., str. 21.

³⁸ Ibid, str. 21.

³⁹ Kruhek, 1995., str. 33.

⁴⁰ Cvitanović, 1979., str. 382.

⁴¹ Ibid, str. 380.

6.3. Treća grupa: XVIII. stoljeće – stoljeće obnove

U sklopu sljedeće projektne teme – *XVIII. stoljeće – stoljeće obnove* učenici treće skupine održat će izlaganje na terenu. Cilj je da učenici kroz ovu temu istraže povijesne okolnosti u kojima se našao grad Karlovac tijekom XVIII. stoljeća.

Nakon bavljenja ovom temom učenici će moći navesti i objasniti glavne karakteristike arhitekture i urbanizma XVIII. stoljeća. Moći će opisati tradicionalnu baroknu kuću i prepoznati ju u prostoru, moći će imenovati najpoznatijeg graditelja toga doba i nabrojati neke njegove izvedene projekte. Uz ovu temu priložena je prezentacija [*Prilog: Prezentacija 3*] kako bi se virtualno predočio tijek terenske nastave. Učenici mogu preko aplikacije *MyMaps* unijeti mjesta na kojima se nalaze građevine iz doba XVIII. stoljeća. Time će se stvoriti online baza povijesnog sloja arhitekture grada Karlovca, a također može poslužiti učenicima za bolje planiranje rute terenske nastave.

Godine 1699. sklopljen je mir u Srijemskim Karlovcima i završen je Veliki Turski rat ili Rat Svete Lige (1662.–1639.). Time su Osmanlije zauvijek izgubili posjede u današnjoj Hrvatskoj. Promijenjene su geostrateške prilike na prostoru Vojne granice što je posljedično utjecalo na gospodarski i društveni život u XVIII. stoljeću. Karlovačka je tvrđava i dalje ostala važna točka u vojno strateškim kombinacijama austrijske carevine, ali stvorene su i nove mogućnosti za razvoj trgovine i obrta zbog čega je Karlovac u tom razdoblju doživio svoj najveći ekonomski procvat. Zbog svog iznimno povoljnog geografskog smještaja i vodeni i kopneni trgovački putevi prolazili su kroz Karlovac.

Habsburški vladari podupirali su razvoj tranzitne trgovine i pomagali su pri izgradnji plovnih i cestovnih puteva. Godine 1727. car Karlo VI. (1711.–1740.) dao je sagraditi cestu od Karlovca do Rijeke i Bakra koja je po njemu nazvana *Karolina*. Cestu je izgradio Antun Matija Weiss (? 1661.–Graz, 1738.).⁴² Nešto kasnije, godine 1764. sagrađena je i druga cesta od Karlovca prema moru nazvana *Jozefina*. Cesta se protezala od Karlovca do Senja, a dobila je ime po austrijskom caru Josipu II. (1780.–1790.). Šetnju gradom započet ćemo na mjestu gdje se nalazi miljokaz. Na njemu se nalaze ucrtane spomenute rute i razdaljine. [*Prilog: Prezentacija 3/2*]

⁴² Usp. Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 21.

Do požara 1692. godine grad Karlovac bio je vremenski i stilski izgrađen u renesansno-ranobarokni grad s tradicionalnom građanskom arhitekturom.⁴³ Nakon velikog požara, započelo je nužno obnavljanje grada. Na planu iz 1713. godine vidljivo je da su glavni vojni i sakralni objekti već u funkciji, a potpuno su oblikovane i građevine i inzule. Iste godine počelo je i obnavljanje već zapuštene tvrđave, posebice bastiona i bedema.⁴⁴

Nastavljamo put prema glavnom trgu unutar Zvijezde. [Prilog: *Prezentacija 3/3*] Po preporukama vojnih vlasti, nove su građevine izgrađene od čvrstog materijala,⁴⁵ prizemlja su se zidala od kamena ili opeke, krovovi pokriveni šindrom imali su vidjelice, „badže“ s poklopcem za izlaz dima, propisani su razmaci između kuća, uski prolazi, svodeni mali prostori u kuhinjama za kamine i dimnjake.⁴⁶ Obnovljena je franjevačka crkva, a povišeni zidani toranj pokriven piramidalnom kapom preuzeo je ulogu zvonika. Stara je crkva produžena u dijelu svetišta, dozidane su dvije bočne kapele uz sjeverni zid te je presvođena lađa baroknim svodom. Na detaljnom planu tvrđave iz 1752. godine koji je izradio vojni inženjer Anton Bendl možemo uočiti kako su vojne građevine i franjevački samostan s crkvom zauzele parcele u središnjim blokovima oko centralnog trga i ispred Starih vrata te se na istim mjestima nalaze i danas.⁴⁷ Učenici otvaraju Radne knjižice i rješavaju sljedeći zadatak [Prilog: *Zadatak 11*]. Promatraju plan tvrđave iz 1752. godine, promatraju zgrade na trgu i pronalaze ih na planu i u stvarnom okruženju.

Do 1752. godine sagrađena je četverokrilna Velika vojarna, trokrilna Oružana zauzimala je četvrtinu bloka, a u bloku sjeverozapadno od trga bile su podignute tri časničke zgrade i velika štala Generalata u obliku slova L.⁴⁸ Franjevački samostan s crkvom Presvetog Trojstva predstavlja najstariji spomenik graditeljstva grada Karlovca sa sačuvanim izvornim arhitektonskim i stilskim slojevima po fazama gradnje kroz stoljeća. Stoga ima iznimno naglašenu urbanističku, arhitektonsku i kulturno umjetničku vrijednost. Blok se prostire na cijeloj renesansnoj inzuli te obuhvaća crkvu Presvetog Trojstva, samostan i zvonik.⁴⁹ Kao arhitektonski sklop sudjelovao je i u formiranju povijesnog koncepta pravokutnog centralnog gradskog trga. U samoj crkvi sačuvan je vrijedni barokni inventar među kojim valja spomenuti oltar Mihaela Cusse (zaselak Kuše kod Ajdovščine, oko 1657.–Ljubljana, 1699.)

⁴³ Cvitanović, 1979., str. 377.

⁴⁴ *Karlovačka Zvijezda*, povijest, URL: <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/povijest-2994/2994> (05-07-2021)

⁴⁵ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 22.

⁴⁶ Cvitanović, 1979., str. 376.

⁴⁷ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 22.

⁴⁸ Ibid, str. 22.

⁴⁹ Usp Kruhek, 1995., str. 12.

iz 1698. godine, zbirke slika, crkvenog posuđa, tekstila te knjižica s rukopisima.⁵⁰ Dolazak klesara Mihael Cussa bio je prijelomni događaj u umjetnosti Karlovca. On je bio đak venecijanske talijanske škole koji je izradom oltara u grad Karlovac donio direktni talijanski utjecaj preko ljubljansko-goričkog kruga umjetnika. Oltar je izrađen u stilu crnih kamenih oltara tektonske vrste, venecijansko-klasicističkog tipa s pravokutnom intarziranim menzom, plošnim retablom na kojem je polukružno zaključena udubina za sliku te s po dva stupa sa svake strane među kojima je udubljen prostor za smještaj kipova. Stupovi nose gredu s prekinutim zabatom na kojem se diže drugi kat oltara.⁵¹ Na prelomljenom zabatu nalaze se dvije sjedeće anđeoske skulpture s rukama u gesti molitve.⁵² U sredini u četverolisnom polju je slika Sv. Franje koja je kasnije zamijenjena slikom Presvetog Trojstva.⁵³ Izvorno se na vrhu atike nalazio kip sv. Mihaela arkanđela koji je zamijenjen križem 1896. godine.⁵⁴

Oltari izrađeni od crnog mramora predstavljali su novitet u doba XVII. stoljeća. Proširili su se iz Italije srednjom Europom. Mihael Cussa u svojoj je Ljubljanskoj radionici izradio više crnomramornih oltara smještenih diljem Slovenije te jedan u Hrvatskoj, smješten u grad Karlovac.⁵⁵

Učenici vode šetnju dalje kako bi kolegama predstavili primjere tradicionalnih baroknih kuća. Uz bedemske nasipe bile su gusto nanizane kuće odvojene gasicama, uskim bočnim prolazima za zaštitu od požara i zračenje prostorija u središnjem dijelu kuće.⁵⁶ [Prilog: *Prezentacija 3/5*] Bile su to civilne, obrtničke kuće. Tradicionalne, rustične kuće po tipu i načinu gradnje sagrađene od drveta ili pozidane kamenom i opekom u prizemlju. Gradile su se na uskim i dubokim parcelama lomljenim zabatom okrenute prema ulici. Najčešće su imale tri prozorske osi i tlocrtni raspored koji je odgovarao namjeni i načinu života obrtnika. U prizemlju su bile organizirane obrtničke radionice, izba te pivnica prema dvorištu, hodnik se nalazio uz bočni zid i bio je povezan sa stubištem i drvenim ganjčecom na začelju, na katu su se nalazile dvije sobe okrenute prema ulici, u sredini kuhinja i spremište, a na ganjčec još jedna soba. Iza začelja kuće najčešće je bio povrtnjak. Primjere takvih kuća mogu se naći danas u Križanićevoj i Prešernovoj ulici, te djelomično u Radićevoj,

⁵⁰ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 109.

⁵¹ Cvitanović, 1979., str. 382.

⁵² Usp. Paškal Cvekan, *Franjevci u Karlovcu: prigodom četrstote obljetnice osnivanja tvrđave-grada i tristo dvadeset godina djelovanja Franjevaca u Karlovcu*, Karlovac: Paškal Cvekan, 1979., str. 58.

⁵³ Cvitanović, 1979., str. 382.

⁵⁴ Usp. Cvekan, 1979., str. 58.

⁵⁵ Usp. Anđela Horvat, *Između gotike i baroka. Umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700.*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975.

⁵⁶ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 22.

Šimunićevoj i na Strossmayerovom trgu.⁵⁷ Učenici u svojim Radnim knjižicama otvaraju sljedeći zadatak. [Prilog: *Zadatak 12*] Upisuju odgovor na pitanje, prepoznaju i pronalaze primjere gasica i tradicionalnih kuća. Dalje nastavljaju šetnju do građevine koja predstavlja tipski primjer ranog baroka.

Radićeva 19 [Prilog: *Prezentacija 3/6*] tip je stambeno obrtničke kuće građene po uzoru na ruralne građevine prilagođene gradskom ambijentu. Sagrađena je u prvoj polovici XVIII. stoljeća te predstavlja tipski uzorak ranog baroka.⁵⁸ Zabatnom je stranom širokom tri prozorske osi okrenuta prema ulici, a gasicama je odvojena od ostalih kuća. U prizemlju je građena od kamena i opeke, a na katu od masivnih hrastovih mosnica. U unutrašnjosti ima sačuvan izvorni raspored obrtničke kuće iz XVIII. stoljeća.⁵⁹ Između 1776. i 1777. godine sagrađen je prvi gradski vodovod koji je dovodio izvorsku vodu iz Dubovca do centralnog gradskog trga gdje je bio postavljen bunar.⁶⁰

Kako je rasla potreba grada Karlovca za daljnjim širenjem i ekonomskim rastom, tako je grad godine 1778. uzdignut na rang slobodnog kraljevskog grada s vlastitim statutom te je pripojen jurisdikciji novoosnovane Severinske županije. Godine 1781. car Josip II potvrdio je status grada te dao gradu statut, grb i pečat. Učenici mogu pronaći sljedeći zadatak u svojim Radnim knjižicama. [Prilog: *Zadatak 13*] Nakon odrađenog zadatka, nastavljamo sa šetnjom i predavanjem.

U zadnjoj četvrtini XVIII. stoljeća izgrađeno ili nadograđeno je nekoliko značajnih civilnih, javnih i vojnih građevina. Neke starije ili drvene kuće dobile su kamene barokne dovratnike. Takve primjere nalazimo danas u Šimunićevoj 21 [Prilog: *Prezentacija 3/7-8*] i na dozidanim bočnim kapijama u Haulikovoj 2 [Prilog: *Prezentacija 3/9-10*] i Tijesnoj ulici 2.⁶¹ Šimunićeva 21 barokna je stambeno gospodarska kuća s naglašenim dekorativnim pročeljem. Pretpostavlja se da je nastala spajanjem dviju manjih kuća. U prizemlju je građena od kamena i opeke, na katu od preletvanih i prežbukanih drvenih planjki. Pročelje je obloženo opekama i dekorativno naglašenom baroknom, trodimenzionalnom portalnom zonom.⁶² Haulikova 2 primjer je drvene, pozidane, barokne kapetanske kuće građene u prvoj polovini XVIII. stoljeća. Izvorno je imala veliku srednju sobu s povišenim stropom prema tavanu. Dozidana je u prvoj polovini XIX. stoljeća kada se proširila u prostor bastiona.⁶³

⁵⁷ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 87.

⁵⁸ Kruhek, 1995., str. 75.

⁵⁹ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 137.

⁶⁰ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 23.

⁶¹ Ibid, str. 89.

⁶² Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 156.

⁶³ Ibid, str. 164.

Najznačajniji graditelj s kraja XVIII. stoljeća u Karlovcu bio je Josip Stiller (? Češka, 1748.–Karlovac, 1804.). Porijeklom Čeh koji je u Karlovac došao putem natječaja te je potom primljen u službu kao zidarski palir.⁶⁴ Dogradio je i preoblikovao zgradu Magistrata, sagradio najznačajniju građansku baroknu palaču u Karlovcu, palaču Gutterer [Prilog: *Prezentacija 3/11-12*], radio je kao fortifikacijski graditelj, gradio je razne mostove, a prihvaćao se i gradnji građanskih kuća.

Grad je na mjestu današnje Vijećnice imao dvije zgrade. Manja, orijentirana prema Strossmayerovom trgu zvala se gradska kuća ili Magistrat, a veća okrenuta prema Banjavčičevoj zvala se Gradska vijećnica i ljekarna. Josipu Stilleru povjereni su radovi obnove vijećnice. On je spojio zgrade u jednokatnu uglovnicu s dva krila, mansardnim krovom i baroknom kapijom dvorišta. Kao njegovo remek djelo često se navodi parohijska crkva Sv. Nikole. Primjer je to sjajno izvedenog sakralnog objekta u stilu baroknog klasicizma. Posebnost ovog objekta leži i u tome kako je uklopljen u prostor. Nakon što je završio povišenje zvonika crkve Presvetog Trojstva, uredio je urbanističke vertikale grada Karlovca. U sklopu novog urbanističkog rješenja povijesnog središta trga, najvažniju ulogu ima palača Oružane jer je potpuno zatvorila sjeveroistočnu stranu trga.⁶⁵ Stiller je radio i na izgradnji jedne od najljepših palači, takozvanoj palači Gutterer. Ta uglovnica, oblikovana u zreлом baroknom stilu, nastala je spajanjem triju kuća.⁶⁶ U prizemlju sadrži više tipova bačvastih svodova s lomljenim svodnicama. Pročelje je oblikovano detaljima barokne plastike, središnje su osi plitko rizaltno istaknute, a portalna zona glavnog ulaza istaknuta je trodimenzionalno oko lučnog otvora vrata. U mansardnom krovu ističu se prozorske kućice s obrvastim lučnim završecima.⁶⁷

Šetnja se nastavlja do palače Gutterer gdje učenici rješavaju sljedeći zadatak u svojim Radnim knjižicama. [Prilog: *Zadatak 14*]

Na samom kraju šetnje, posjetit ćemo staru vojnu bolnicu. Uz bastion Svetog Josipa, vojne su vlasti sagradile dvokatnu vojnu bolnicu koja postoji i danas. Vojna bolnica [Prilog: *Prezentacija 3/13-14*] nalazi se na adresi Frankopanska 5. Ima ulična pročelja oblikovana na jednostavan način koji je karakterističan za vojne građevine XVIII. stoljeća, ritmizirana pravokutnim prozorskim otvorima s plitkim okvirima u žbuci te profiliranim razdjelnim i

⁶⁴ Cvitanović, 1979., str. 394.

⁶⁵ Ibid, str. 379.

⁶⁶ Ibid, str. 396 – 397.

⁶⁷ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 69.

krovnim vijencima. Glavni ulaz naglašen je širokim lučnim otvorom veže uokviren kamenim okvirom i kamenim štitnicima te zatvoren dvokrilnim drvenim vratnicama s ukladama.⁶⁸

6.4. Četvrta grupa: XIX. stoljeće – stoljeće prosperiteta i kulture

U sklopu sljedeće projektne teme – *XIX. stoljeće – stoljeće prosperiteta i kulture* učenici treće skupine održat će izlaganje na terenu. Cilj je da učenici kroz ovu temu istraže povijesne okolnosti u kojima se našao grad Karlovac tijekom XIX. stoljeća i kroz terensku šetnju predstavte to ostalim kolegama.

Nakon bavljenja ovom temom učenici će moći navesti i objasniti razvoj Karlovca XIX. stoljeća, imenovati tri važna prometna pravca koja su prolazila kroz grad Karlovac, objasniti važnost grada kao prometnog pravca te prestanak te važnosti zbog preusmjerenja prometa željeznicom, moći će imenovati karlovačkog slikara Vjekoslava Karasa (Karlovac 1821.–Karlovac, 1858.), nabrojati i analizirati neka njegova djela, usporediti pročelja iz različitih doba, prepoznati i označiti neostilske elemente na građevinama XIX. stoljeća.

Uz ovu temu priložena je prezentacija [*Prilog: Prezentacija 4*] kako bi se virtualno predočio tijek terenske nastave. Također, učenici mogu preko aplikacije *MyMaps* izraditi virtualnu kartu u kojoj će mapirati sve istražene građevine XIX. stoljeća u Karlovcu što će im pomoći pri osmišljavanju rute terenske nastave.

Početak XIX. stoljeća, Karlovac je bio na najvišem stupnju ekonomskog razvoja, a o tome svjedoči i činjenica da je 1805. godine plaćao najveći porez u odnosu na druge hrvatske gradove. Nova ekonomska stremljenja zahtijevala su izgradnju treće cestovne veze pa je tako od 1804. do 1809. godine, od Rijeke prema Karlovcu, građena *Lujzijana*. Bila je to najbolja cesta u Austro-ugarskoj Monarhiji onog vremena. Ime je dobila po Mariji Ludovici (1808.–1816.), trećoj ženi cara Franje I. (1792.–1835.).⁶⁹ [*Prilog: Prezentacija 4/2*] Učenici u svojim Radnim knjižicama rješavaju zadatak. [*Prilog: Zadatak 15*] Od godine 1809. do 1813. Karlovac je bio pod francuskom vlašću, u sklopu Ilirskih provincija. U to doba, 1809. godine,

⁶⁸ Ibid, str. 71.

⁶⁹ Lucijan Kos, „Karlovac i njegovo prometno - ekonomsko značenje“ u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 137.

francuski maršal August Marmont (Châtillon sur Seine, 1774.–Venecija, 1852.) posjećuje Karlovac i sadi drvored platana na početku Lujzijanske ceste na Dubovcu. Još i danas visoko stoje zasađene platane, a ulica nosi naziv Marmontova aleja.⁷⁰

U prvoj polovini XIX. stoljeća u Karlovcu prevladava izgradnja sa stilskim karakteristikama klasicizma. U to je doba podignuto nekoliko većih, privatnih, stambeno-gospodarskih i javnih zgrada. Jedna od prvih takvih zgrada nalazi se u Frankopanskoj 11. [Prilog: *Prezentacija 4/3*] To je velika trokrilna uglovnica s klasicističkom trokutastom krovnom atikom oblikovana u stilu jednostavnog klasicizma pod francuskim utjecajem.⁷¹

Učenici u radnim knjižicama imaju zadatak vezan uz građevinu na adresi Frankopanska 11. [Prilog: *Zadatak 17*]

Nakon što je 1812. godine otvoren takozvani „slijepi put“⁷² kojemu je cilj bio bolje povezati tvrđavu s gospodarski najvažnijim dijelom grada – predgrađem, Radićeva je postala glavna trgovačka ulica. Uz nju su podignute nove kuće te uređena stara, barokna pročelja s elementima reprezentativnog klasicizma ili skromnijeg bidermajera: stiliziranim cvjetovima, kopljastim kovanim detaljima te karakterističnim dvostrukim razdjelnim vijencima između prizemlja i prozora na prvom katu.⁷³ Izgrađeno je niz manjih stambeno-poslovnih kuća s trgovinama i poslovnim prostorima u prizemlju, a stambenim prostorom na katu. Stan se proteže na duboka dvorišna krila s otvorenim ili ostakljenim ganjčecom duž začelja kuće. Unutrašnjost je oblikovana kao udoban stambeni prostor u duhu bidermajera s prostranim predvorjem oko stubišta te sa sobama s alkovenom.⁷⁴

Među prvim podignutim kućama, upisane su dvije uglovnice na adresama Radićeva 1/Tijesna ulica [Prilog: *Prezentacija 4/4*] i Cesarčeva 5. Nalaze se na početku Radićeve ulice iz smjera predgrađa i svojim su uličnim pročeljima oblikovale reprezentativan ulaz u grad.⁷⁵

Nakon odlaska Francuza, Karlovac je opet pripojen Habsburškoj Monarhiji 1822. godine. Ubrzo je postao jedan od centara ilirskog pokreta – nacionalnog, političkog i kulturnog programa za osvještavanje nacionalnog identiteta i hrvatskog jezika u javnom životu te su u njemu stanovali neki od najvažnijih nosilaca tog pokreta: Janko Drašković (Zagreb, 1770.–Bad Radkersburg, Austrija, 1856.), Ljudevit Gaj (Krapina, 1809.–Zagreb, 1872.), Dragojla Jarnević (Karlovac, 1813.–Karlovac, 1875.), Dragutin Klobučarić (Zagreb,

⁷⁰ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 25.

⁷¹ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 79.

⁷² Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 74.

⁷³ Ibid, str. 91.

⁷⁴ Ibid, str. 91.

⁷⁵ Ibid, str. 27.

1794.–Zagreb, 1886.), Vjekoslav Karas (Karlovac, 1821.–Karlovac, 1858.), Ivan Mažuranić (Novi Vinodolski, 1814.–Zagreb, 1890.), Imbro Tkalac (Karlovac, 1824.– Rim, 1912.), Antun Vakanović (Hrvatska Kostajnica 1808.–Zagreb 1894.).⁷⁶ Godine 1838., na poziv istaknutih članova ilirskog pokreta, osnovana je Narodna čitaonica ili „Ilirskog čitanja društvo“ koje je postalo jedno od kulturnih žarišta grada gdje se promicalo pitanje nacionalnog identiteta, hrvatskog jezika te je bilo mjesto gdje su se održavale predstave, koncerti, zabave, predavanja i slično.⁷⁷

Vjekoslav Karas [Prilog: *Prezentacija 4/5*] karlovački je slikar XIX. stoljeća koji se smatra začetnikom novijeg hrvatskog slikarstva. Slikao je biblijske prizore i sakralne teme, no ističe se kao vrstan portretist.⁷⁸ Neka od njegovih najvažnijih djela su: *Rimljanka s lutnjom*⁷⁹ (1845.–47.), *Majka izlaže Mojsija na obalu*⁸⁰ (1842./43.), *Portreti Ane*⁸¹ i *Miška Krešića*⁸² (1852.–56.). Spomenik Vjekoslavu Karasu danas se nalazi na platou uz šanac kraj „Riječkih“ vrata.⁸³ Unutar Zvijezde, jedna ulica (u kojoj se pretpostavlja da je živio) nosi njegovo ime. [Prilog: *Zadatak 16*]

U Radićevoj ulici na broju 15, 1828. godine sagrađena je plemićka gradska palača.⁸⁴ [Prilog: *Prezentacija 4/6-7*] Na portalu joj je uklesan natpis „JFD 1828.“ zbog čega stručnjaci smatraju da je kuća građena za grofa Janka Draškovića.⁸⁵ Sagrađena je u stilu klasicizma, ali u njenom volumenu su još uvijek prisutni barokni odnosi između podjednakih visina pročelja i visokog krovišta koje se izdiže iznad uličnog krila. Na pročelju s ulične strane ističe se karakteristični niz povezanih slijepih luneta iznad otvora u prizemlju. Sačuvani su češki svodovi u prizemlju, a u dvorišnom krilu detalji kovanog željeza s klasicističkim motivima.⁸⁶ [Prilog: *Zadatak 18*]

Haulikova 1/Križanićeva [Prilog: *Prezentacija 4/8*] jedna je od najvećih klasicističkih građevina prve polovice XIX. stoljeća koje su imale javnu namjenu. Sagrađena je kao jednokatnica u stilu kasnog klasicizma, a kasnije joj je nadograđen drugi kat. Veža je svođena

⁷⁶ Ibid, str. 26.

⁷⁷ Ibid, str. 27.

⁷⁸ Vjekoslav Karas, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Vjekoslav_Karas (16-07-2021)

⁷⁹ Vjekoslav Karas, *Rimljanka s lutnjom*, 1845.–47., ulje na platnu, 95 x 74 cm, Hrvstaki povijesni muzej, Zagreb

⁸⁰ Vjekoslav Karas, *Majka izlaže Mojsija na obalu*, 1842.–43., ulje na platnu, 182 x 206 cm, Gradski muzej Karlovac, Karlovac

⁸¹ Vjekoslav Karas, *Portret Ane Krešić*, 1852.–56., ulje na platnu, 78 x 59 cm, Moderna galerija, Zagreb

⁸² Vjekoslav Karas, *Portret Miše Krešić*, 1852.–56., ulje na platnu, 78 x 59 cm, Moderna galerija, Zagreb

⁸³ Vjekoslav Karas, URL: <https://visitkarlovac.hr/vjekoslav-karas/> (16-07-20210)

⁸⁴ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 90

⁸⁵ Kruhek, 1995., str 78.

⁸⁶ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 136–137.

pruskim svodovima. Na pročelju ima sačuvane detalje obrade pročelja iz razdoblja neostilova, polukružni otvori prozora s radijalno oblikovanim tankim sljubnicama, a na katovima je velik red pojednostavljenih pilastra. Nekadašnja velika dvorana protezala se kroz dvije etaže preoblikovana je i nestala u adaptacijama 20. stoljeća. Nekoć su se u njoj održavale kazališne predstave, plesovi, razni društveni i kulturni događaji. Ima i kulturno-povijesni značaj jer su se u njoj okupljale ličnosti vezane uz ilirski pokret. Jedno je vrijeme u toj zgradi živio i radio Ivan Mažuranić koji je u to vrijeme napisao svoj čuveni ep *Smrt Smail-age Čengića*. Kasnije je u zgradu smješten sud i istražni zatvor koji se tu nalazi i danas.⁸⁷

U razdoblju od 1839. do 1850. godine zadnji je puta obnavljan fortifikacijski sklop tvrđave Karlovac. Uređivani su zemljani bastioni, bedemi su podzidani kamenom podzidom, a kroz njih je uređen sustav podzemnih prolaza i kofri u jarku. Probijena su treća gradska vrata. Na mjestu „slijepog puta“ u Radićevoj ulici, uređena je cesta prema glavnoj prometnici, a prolaz iz tvrđave nazvan je Riječka vrata. Nakon uređenja tvrđave, uređen je i tvrđavski opkop. Uz rub glasijske, na liniji nekadašnjeg skrivenog puta uređeno je Kružno šetalište sa stazom i stablima kojima je formiran prsten oko tvrđave.⁸⁸

Sredinom XIX. stoljeća počele su se graditi kuće s karakteristikama neostila ili ranog historicizma. Njihova pročelja sadrže detalje u žbuci ili terakoti s motivima neoromanike, neogotike ili neorenesanse. Prizemlja su im presvođena novim tipom segmentnog presjeka. Primjera takvih kuća ima vrlo malo unutar tvrđave. Stambeno poslovna jednokatnica s detaljima rane neorenesanse nalazi se u Banjavčičevoj 16,⁸⁹ jednokatnica s detaljima neogotike na pročelju stoji u Mažuranićevoj 6, a dvokrilna jednokatnica s detaljima klasicizma i neoromanike na pročelju nalazi se u Radićevoj 12. [Prilog: *Prezentacija 4/9-11*]

Godine 1855. izrađen je popis parcela i vlasnika kuća u gradu, a tri godine kasnije donesen je i „Red građenja u Karlovcu“ koji je sadržavao niz propisa o gradnji.⁹⁰ Godine 1865. sagrađena je prva željeznička pruga Zagreb–Karlovac, a 1873. godine Karlovac–Rijeka. Ta je željeznica imala poguban utjecaj na gospodarski razvitak grada Karlovca. Promijenio se način putovanja čime je Karlovac izgubio na važnosti. Kako više nije bilo toliko potrebe za tranzitnu trgovinu vodenim i cestovnim pravcima, Karlovac je preorijentirao na industrijsku proizvodnju. Ona se razvijala izvan prostora tvrđave, dok su unutar same tvrđave mjesta zadržale trgovina, obrti i javni društveni sadržaji.⁹¹

⁸⁷ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 131.

⁸⁸ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 27.

⁸⁹ Ibid, str. 91.

⁹⁰ Ibid, str. 28.

⁹¹ Ibid, str. 29.

Godine 1873. ukinut je teritorij Vojne granice unutar Austrijskog Carstva i time je tvrđava Karlovac pripala u vlasništvo grada. Vojne su vlasti predaju uvjetovale klauzulom prema kojoj se tvrđava ne smije rušiti niti išta na njoj graditi, osim zelenih površina. Gradske su vlasti djelomično zaobišle to pravilo te je započeto s procesom spajanja tvrđave s prostorima civilnog grada. Nastavljeno je postepeno rušenje zemljanog oboda pa su do 1886. srušena stara Banska vrata, nova Turska vrata i most s istočne strane Kranjskog bedema. Na mjestu mosta i vrata dio jarka je zasut zemljom i podzidan kamenom te je izvedena spojna cesta iz Zvijezde prema mostu na Kupi i cesti za Zagreb. Srušeni su i bedemi u današnjoj Cesarćevoj ulici i sagrađene su kuće s glavnim pročeljima okrenutim prema tvrđavskoj grabi.⁹² Posebice se ističe neorenesansna palača Vatroslava Reinera (Cesarćeva ulica 3), danas zgrada Glazbene škole.⁹³ [Prilog: *Prezentacija 4/12*]

Tijekom druge polovice XIX. stoljeća unutar Zvijezde izgrađeno je nekoliko novijih, reprezentativnih kuća čija su pročelja oblikovana dekorativnim detaljima ranog i zrelog historicizma. Takve primjere možemo naći na kućama u Radićevoj 12, 14 i 27 te u Kukuljevićevoj 1.⁹⁴ [Prilog: *Prezentacija 4/13-15*]

Kukuljevićeva 1 ugaona jednokatnica sagrađena na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Pročelje zgrade, oblikovano u stilu historicizma, ima posebno naglašenu, odrezanu, ugaonu zonu u kojoj se nalazi ulaz u trgovinu u prizemlju. Ta je zona s ulazom dodatno naglašena krovnim prozorom s kupolastim krovom. Oblikovanje ugaone zone koja je orijentirana na tri strane prema javnom prostoru karakteristika je urbanizma druge polovice XIX. stoljeća.

U drugoj polovici XIX. stoljeća pa do početka XX. stoljeća nije bilo značajnije izgradnje unutar prostora tvrđave jer se grad nastavio širiti izvan nje. Usprkos tomu, Zvijezda je i dalje predstavljala centar grada jer su u njoj bili smješteni centralni gradski, vojni i društveni sadržaji.⁹⁵ Građevine koje su ipak izgrađene, zauzimale su mjesta starijih srušenih kuća ili uz bedemski put te su nosile obilježja kasnog historicizma s detaljima neorenesanse i neobaroka. Po prvi puta se javlja naglašena ugaona zona kao odrezani ugao nerijetko s ulazom u trgovački prostor u prizemlju. Takve stilske primjere čine kuća Reiner u Cesarćevoj 3 koja je sagrađena nakon rušenja sjeverozapadnih bedema, zatim Radićeva 14 podignuta na mjestu stare pošte, nadograđena za jedan kat i s preoblikovanim pročeljem i naglašenom ugaonom zonom, uglovnica u Šimunićevoj 7 [Prilog: *Prezentacija 4/16*] izgrađena u stilu kasnog historicizma te ugrađena stambena kuća u Šimunićevoj 9 [Prilog: *Prezentacija 4/17*] s

⁹² Ibid, str. 29.

⁹³ Kruhek, 1995., str. 39.

⁹⁴ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 102.

⁹⁵ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 30.

pojednostavljenim neostilskim detaljima na pročelju.⁹⁶ U to je doba bunar na glavnom gradskom trgom zamijenjen neostilski uređenim Zdencem. Građen je u obliku samostojeće kružne građevine s kupolnim svodom.⁹⁷ [Prilog: *Prezentacija 4/18*]

Vojno-strateške i političke prilike u Habsburškoj Monarhiji i dalje su imale utjecaja na izgled i planiranje grada Karlovca. Jedan od ciljeva europskih sila u to doba bilo je da istjeraju Osmanlije iz Europe. Austrija je odlučila zauzeti Bosnu, a u sklopu tog događaja, Karlovac je i dalje imao ulogu važnog vojnog uporišta. Zbog toga su do kraja stoljeća u gradu sagrađene dvije nove vojarne u rubnim dijelovima nekadašnje tvrđave – jedna u današnjoj Domobranskoj ulici, a druga na sjeveroistočnoj strani tvrđavskog opkopa. Prilikom tih izgradnji zatrpan je veliki dio opkopa čime je izgubljen povijesni oblik perivoja, tlocrtni obris Karlovog bastiona i bedema uz njega. U to je vrijeme djelomično oštećen i bastion sv. Josipa zbog proširivanja vrta bolnice. Ti postupci predstavljaju najveću devastaciju tvrđave prije konačnog rušenja zemljanih struktura bedema i bastiona u prvoj polovici XX. stoljeća.⁹⁸

Krajem XIX. stoljeća i početkom XX. preoblikovan je južni ulaz u Radićevu ulicu izgradnjom dvokatnice u Radićevoj 27 [Prilog: *Prezentacija 4/19*] i uglovnice s trgovinom na uglu u Kukuljevićeva 1/Radićevoj 29. Uglovnica ima dva podjednako oblikovana ulična pročelja i odrezanu ugaonu zonu s ulazom u trgovinu, naglašenu krovnom kupolom.⁹⁹ Radićeva 27 trokrilna je dvokatnica čime čini jedan od najranijih primjera zgrade s više zasebnih stambenih jedinica. Duž dvorišnih pročelja ima sačuvan drveni ganjčec na željeznim konzolama koji je na glavnom krilu ustakljen.¹⁰⁰ [Prilog: *Zadatak 19*]

6.5. Peta grupa: XX. stoljeće – stoljeće industrijalizacije i ratova

U sklopu posljednje projektne teme: *XX. stoljeće – stoljeće industrijalizacije i ratova* učenici pete skupine održat će izlaganje na terenu. Cilj je da učenici kroz ovu temu istraže povijesne okolnosti u kojima se našao grad Karlovac tijekom XX. stoljeća i predstave to kolegama.

Nakon bavljenja ovom temom učenici će moći navesti i objasniti glavne karakteristike arhitekture i urbanizma XX. stoljeća, objasniti način širenja grada, pokazati kuće koje stoje na

⁹⁶ Ibid, str. 92.

⁹⁷ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 210.

⁹⁸ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 31.

⁹⁹ Ibid, str. 92.

¹⁰⁰ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 191.

mjestu bastiona, prepoznati šance i obrise bastiona, opisati oblike neostilova, crtežom naznačiti neostilske elemente na građevinama te se kritički postaviti prema današnjem izgledu i funkciji tvrđave.

Uz ovu temu priložena je prezentacija [*Prilog: Prezentacija 5*] kako bi se virtualno predočilo tijek terenske nastave. Učenici imaju mogućnost pomoću aplikacije *MyMaps* izraditi virtualnu kartu na kojoj mogu mapirati građevine koje su obradili kroz zadanu projektnu temu te si pomoći pri osmišljavanju rute terenske nastave.

Početakom XX. stoljeća, grad se i dalje širi izvan prostora tvrđave. Kako bi se regulirali graditeljski radovi, godine 1905. donesena je *Regulatorna osnova grada Karlovca* prema kojoj je planirano rušenje zemljanih nasipa i zatrpavanje opkopa tvrđave. Na sreću, tada to još nije moglo biti izvedeno zbog uvjeta vojnih vlasti da se tvrđava ne smije rušiti. No, izvedena je izgradnja planiranih blokova i parkova na paradnoj strani glacisa¹⁰¹ (od Zorin doma do Smičiklasove). Izgradnja prema donesenoj regulaciji nastavljena je na zapadnim i južnim dijelovima glacisa. Na južnoj je strani formiran novi blok s 12 parcela za izgradnju samostojećih vila s vrtovima. U tom je razdoblju grad dobio i struju (1908.) i vodovod i kanalizaciju (1914.). Godine 1916. probijena je nova cesta iz Zvijezde, takozvani Ruski put.¹⁰²

Kada je 1922. godine grad Karlovac postao gruntovni vlasnik tvrđave, odmah je započeo pripreme za raspisivanje natječaja za novu Regulatornu osnovu Grada Karlovca. Tri godine kasnije, usvojen je prijedlog kojeg je izradio arhitekt Edo Schreiner (1876. Szombathely–1944. Auschwitz). Planirana je razgradnja zemljanih ostataka tvrđave, trasiranje novih ulica te izgradnja novih objekata na izravnom terenu. Ubrzo je izravnat i srušen sjeverozapadni i jugozapadni dio zemljanih nasipa s tri bastiona: Kranjski, Banski i Koruški.¹⁰³ Rušenjem zemljanih nasipa bedema i bastiona, oslobodile su se velike površine građevinskog zemljišta na kojima se od 1925. do 1940. formiralo novo lice grada na dijelu povijesne jezgre.¹⁰⁴

¹⁰¹ Glacis, glasija: koso položeni vanjski zemljani nasip koji omogućava dobru obrambenu kontrolu ispred tvrđave; <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/93> (18-07-2021)

¹⁰² Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 32.

¹⁰³ Matanić, Metež, knjiga 1, 2014. - 2017., str. 33.

¹⁰⁴ Ibid, str. 93.

Gradilo se na jugozapadnoj strani uz današnju Gambonovu, Bencetićevo i Lukšićevu ulicu te na sjeverozapadnoj strani uz Kovačićevu, Matice Hrvatske i Pavleka Miškine.¹⁰⁵ U Bencetićevoj ulici podignute su nove kuće ispred linije bedema, a bastioni su preoblikovani. Novoizgrađeni objekti na jugozapadnoj strani uglavnom su jednokatnice stambenog sadržaja s naglašenim detaljima različito oblikovane žbuke na pročeljima. Građene su u suvremenom stilu funkcionalizma i hrvatske moderne po projektima poznatih karlovačkih graditelja onog vremena.¹⁰⁶ Karakteriziraju ih jednostavna pročelja, reducirana na najosnovnije značajke u duhu funkcionalnije izgradnje. Imaju velike prozorske otvore horizontalno povezane detaljima različito obrađene žbuke, balkone i zaobljene lođe na uglovima.¹⁰⁷ Podignute su na mjestu gdje je nekoć stajao Koruški bedem te svojim položajem definiraju gabarit nekadašnjeg bastiona. [Prilog: *Prezentacija 5/2-8*] Kuće na sjeverozapadnoj strani građene su kao dvokatnice. Svojim su gabaritima unijele novo mjerilo na nekadašnje niske ili neizgrađene rubove tvrđave. Namjera graditelja bila je da se isticanjem predimenzioniranih javnih građevina ulazu u grad poda reprezentativan izgled. Kuće u Kovačićevoj 2 i 3 odlikuje skladno pročelje sa stiliziranim neostilskim i secesijskim elementima, a kuće u ulici Matice Hrvatske 1, 2 i 3 te Pavleka Miškine 2, 3 i 4 oblikovane su u stilu funkcionalizma sa stambenim prostorima.¹⁰⁸ Uskoro je probijena još jedna trasa iz Zvijezde prema gradu. Produžena je Ulica kralja Tomislava zbog koje je zasipan dio tvrđavskog jarka te su srušene dvije stare kuće u Križanićevoj čime je prekinut povezani niz kuća koji se nekada protezao od Banskog do Koruškog bastiona.¹⁰⁹ [Prilog: *Prezentacija 5/9*]

Primjeri loše integriranih zgrada ističu se u zgradi banke na uglu Kovačićeve i Cesarićeve ulice te zgrada današnje tehničke škole.¹¹⁰ Banka [Prilog: *Prezentacija 5/10*] je izgrađena od mramora, pročelja ukrašenog sa šest klasicističkih stupova u duhu modernističkog klasicizma.¹¹¹ Detaljima, materijalom i volumenom se ne uklapa u povijesni ambijent grada.¹¹² Godine 1945. dovršena je zgrada današnjih stručnih škola u stilu funkcionalizma. Njen položaj u opkopu tvrđave primjer je lošeg odnosa koji ne poštiva povijesno naslijeđe, a u Karlovcu se takve pojave događaju od kraja XIX. stoljeća. [Prilog: *Zadatak 20*]

¹⁰⁵ Ibid, str. 33.

¹⁰⁶ Ibid, str. 34.

¹⁰⁷ Ibid, str. 93.

¹⁰⁸ Ibid, str. 94.

¹⁰⁹ Ibid, str. 34.

¹¹⁰ Ibid, str. 94.

¹¹¹ Kruhek, 1995., str. 38.

¹¹² Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 15.

Nakon Drugog svjetskog rata (1940.–1945.) i devastiranja dijela karlovačkog centra, krenulo se u ponovnu obnovu. Za potrebu rekonstrukcije Gundulićeve ulice, zatrpan je dio šanca ispred prvog bastiona te su u njemu uređena dva (plitka) parka. Nakon tog događaja, prvi je puta vrednovana povijesna baština od strane Konzervatorskog zavoda u Zagrebu i donesen je *Pravilnik o čuvanju starina u Karlovcu*. Od tada se u zaštićenom obuhvatu ne može ništa mijenjati bez suglasnosti i uvjeta nadležne konzervatorske službe. No, na žalost, ni *Pravilnik o čuvanju starina u Karlovcu* nije zaustavio daljnju devastaciju povijesnog oblika. Nastavljeno je zatrpavanje šanca, a preoblikovane površine su uređene kao parkovi. Oko 1950. godine srušen je zemljani nasip bastiona Svete Elizabete, zemlja je premještena na suprotnu stranu opkopa gdje je uređen mali park uz Ruski put. Godinu dana nakon, u opkopu uz Tomislavovu ulicu, sagrađeno je košarkaško igralište, a potom i park u nastavku do nekadašnjeg Korušskog bastiona. Godine 1955. uređen je nekadašnji Banski bastion te je na njega postavljen centralni spomenik palim borcima i žrtvama fašizma koji je izradio kipar Vanja Radauš (Vinkovci, 1906.–Zagreb, 1975.).¹¹³ [Prilog: *Zadatak 21*]

60-ih godina XX. stoljeća u Zvijezdi je sagrađeno nekoliko interpolacija moderne arhitekture unutar povijesne matrice. Na mjestu današnje Radićeve 7, sagrađena je moderna jednokatnica koja se volumenom i masom uklopila u staru strukturu, pročelje joj je oblikovano bidermajerskim detaljima, a glavni je ulaz ukrašen okvirom od klesanog kamena. U Kukuljevićevoj ulici 9 sagrađena je višestambena dvokrilna jednokatnica, u Gambonovoj 6 [Prilog: *Prezentacija 5/13*] sagrađena je jednokatnica na potezu nekadašnjih bedema, a na južnom kraju Radićeve 32A [Prilog: *Prezentacija 5/14*] izgrađena je stambena četverokatnica koja se nije uklopila u povijesnu matricu ni oblikom ni položajem. Štoviše ona svojim volumenom i oblikovanjem negira matricu povijesne izgradnje i izdvaja se iz ujednačenog ambijenta bloka. [Prilog: *Zadatak 22*]

Nakon 1964. situacija se ubrzano počela mijenjati. Donesen je prvi generalni urbanistički plan (GUP) kojim je određena lokacija novog centra grada jugozapadno od Zvijezde. Polako su se trgovačke, kulturne i druge centralne usluge počele iseljavati iz Zvijezde. Centralni prostor Zvijezde je izgubio sadržaj i opustio.¹¹⁴ Posljedično u samom prostoru Zvijezde bilo je manje investicija i izgradnje. Ipak, jedna od ostvarenih bila je izgradnja Doma umirovljenika na nekadašnjem bastionu Sv. Elizabete. Sljedeći

¹¹³ Matanić, Metež, knjiga 2, 2014. - 2017., str. 35.

¹¹⁴ Ibid, str. 35.

konzervatorsku dokumentaciju koju je izradio Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, godine 1986. izgrađena je zgrada doma „Sveti Antun“.¹¹⁵

Nova velika devastacija Zvijezde dogodila se za vrijeme Domovinskog rata (1991.–1995.) kada je Karlovac bio meta osvajanja. U zaštićenoj zoni Zvijezde oštećeno je preko 110 objekata. Većina zgrada je popravljana odmah nakon napada, no na nekima se oštećenja vide još i danas.¹¹⁶ Vojska je napustila velike vojne objekte u središtu Zvijezde još u 90-ima te ih predala na upravljanje Gradu Karlovcu. Do danas većina tih građevina stoji prazna i ruševna i čeka da ih vrijeme pokosi. One koje nisu potpuno progutane vremenom, obnovljene su ili su izgrađeni faksimili (kopije) i zamjene građevina pod dozvolom Konzervatorskog odjela. Veći broj kuća izrazite i visoke ambijentalne vrijednost je srušen, a na njihovom mjestu su sagrađene nove kuće metodom ambijentalne rekonstrukcije. Takve primjere možemo pronaći u Križanićevoj 2, 6, 8 i 8A, Mažuranićevoj 5 i 7 i Perešinovoj 2 i 5. U ratu je bila teško oštećena i crkva svetog Nikole koja je rekonstruirana metodom faksimila. [Prilog: *Prezentacija 5/15*]

¹¹⁵ Ibid, str. 36.

¹¹⁶ Ibid, str. 36.

7. Zaključak

Prijedlogom projektne nastave *Karlovačka Zvijezda* pokušalo se obuhvatiti osnove arhitekture te značajna obilježja građevina pojedinog razdoblja i/ili stila kao što je to i predviđeno u kurikulumskoj temi *Čovjek i prostor*. U središtu projektne nastave nalazi se učeničko istraživanje kroz koje nastavnik djeluje kao mentor. Prilikom istraživanja, učenici sami otkrivaju zanimljive i relevantne informacije, a kroz primjenu znanja na terenu dobivaju novu dimenziju osobnog iskustva. Projektna tema je usuglašena s preporukama *Predmetnog kurikulumuma Likovne kulture i Likovne umjetnosti* kroz koji se potiče integracija istraživačkog i projektnog učenja u redovnu nastavu. Istraživanjem i proučavanjem, učenici će se upoznati sa slojevitom povijesti karlovačke Zvijezde te razviti svijest o potrebi zaštite i očuvanja nacionalne kulturne baštine. Samostalnim angažmanom, šetnjom kroz grad, promatranjem i primjećivanjem nekih novih detalja, učenici će postati svjesni velike važnosti kulturno-povijesne baštine grada Karlovca te razviti senzibilitet za poboljšanjem uvjeta života u karlovačkoj Zvijezdi. Karlovačka Zvijezda predstavlja fizički i povijesni centar grada Karlovca, no uz sav potencijal, danas se nalazi u vrlo lošem stanju. Upravo iz tog razloga odlučila sam obraditi povijesnu jezgru Karlovca kao temu projektne nastave. Po završetku projektne nastave, učenici će moći izraziti svoj kritički stav o stanju u kojem se danas nalazi karlovačka Zvijezda. Nadam se da će kroz razradu ove projektne nastave, uz stečeno znanje, učenici osvijestiti i potrebu vlastite aktivne uloge unutar zajednice i možda zbog takvog angažmana potaknuti grad na pozitivne promjene.

8. Vrednovanje

8.1. Lista za procjenu individualnog rada

Ime i prezime:

Razred:

U tablicu unesite imena i prezimena učenika s kojima ste u grupi. Ocijenite od 1 do 5 rad članova svoje grupe: 1 (nedovoljan), 2 (dovoljan), 3 (dobar), 4 (vrlo dobar), 5 (odličan). Zbrojite bodove i ocijenite kolege kao rezultat njihovog rada.

IME I PREZIME UČENIKA:						
SAMOSTALNOST U RADU:						
DOPRINOS GRUPI:						
SURADNJA:						
ODGOVORNOST U RADU:						
REZULTAT RADA:						

8.2. Lista za evaluaciju učenika

U tablicu upišite ime i prezime učenika. Brojevima od 1 do 5 ocijenite učenika. 1 (nedovoljan), 2 (dovoljan), 3 (dobar), 4 (vrlo dobar), 5 (odličan)

Mentor: _____

Naziv grupe: _____

IME I PREZIME UČENIKA:						
SAMOSTALNOST U RADU:						
DOPRINOS GRUPI:						
REDOVITO POHADANJE NASTAVE:						
ODGOVORNOST U RADU:						
REZULTAT RADA:						

9. Prilozi

9.1. Vremeni

KARLOVAČKA ZVIJEZDA: PRIJEDLOG PROJEKTNE NASTAVE IZ SREDNJOŠKOLSKOG PREDMETA LIKOVNA UMJETNOST	
VREMENIK (5 tjedana)	
TJEDAN	OPIS AKTIVNOSTI
1	<p>Učionička nastava:</p> <p>Uvodno predavanje – predavljanje projekta, PowerPoint prezentacija;</p> <p>podjela u grupe;</p> <p>podjela materijala: Radne knjižice, popis preporučene literature (<i>svi</i>)</p> <p>Samostalno učeničko istraživanje:</p> <p>Istraživanje zadanog razdoblja projektne nastave (<i>samostalno, grupno</i>)</p> <p>Radna knjižica (<i>samostalno, grupno</i>)</p>
2	<p>Učionička nastava:</p> <p>Predavanje prve projektne grupe: XVI. stoljeće – stoljeće izgradnje</p> <p>Konzultacije s mentorom</p> <p>Samostalno učeničko istraživanje:</p> <p>Radna knjižica (<i>samostalno, grupno</i>)</p> <p>Istraživanje zadanog razdoblja projektne nastave (<i>samostalno, grupno</i>)</p>

<p>3</p>	<p>Učionička nastava:</p> <p>Konzultacije s mentorom</p> <p>Terenska nastava:</p> <p>Predavanje druge projektne grupe: XVII. stoljeće – stoljeće katastrofa</p> <p>Predavanje treće projektne grupe: XVIII. stoljeće – stoljeće obnove</p> <p>Samostalno učeničko istraživanje:</p> <p>Radna knjižica (<i>samostalno, grupno</i>)</p> <p>Istraživanje zadanog razdoblja projektne nastave (<i>samostalno, grupno</i>)</p>
<p>4</p>	<p>Učionička nastava:</p> <p>Konzultacije s mentorom</p> <p>Terenska nastava:</p> <p>Predavanje četvrte projektne grupe: XIX. stoljeće – stoljeće prosperiteta i kulture</p> <p>Predavanje pete projektne grupe: XX. stoljeće – stoljeće industrijalizacije i ratova</p> <p>Samostalno učeničko istraživanje:</p> <p>Radna knjižica (<i>samostalno, grupno</i>)</p> <p>Istraživanje zadanog razdoblja projektne nastave (<i>samostalno, grupno</i>)</p>
<p>5</p>	<p>Samostalno učeničko istraživanje:</p> <p>Priprema materijala za izlaganje (<i>samostalno, grupno</i>)</p> <p>Postav izložbe u prostorima škole (<i>grupno</i>)</p>

9.2. Popis literature za izlaganja

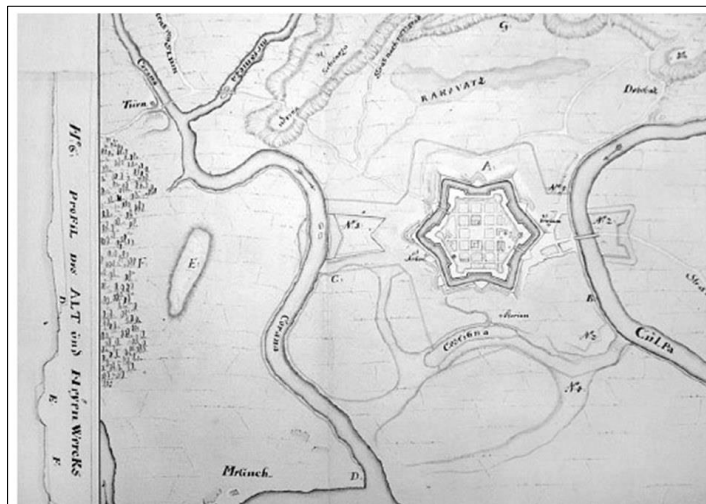
1. Milan Kruhek, *Karlovac, ulice, granice, ljudi*, Matica Hrvatska, Karlovac, 1995.
2. Radoslav Lopašić, *Karlovac poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica Hrvatska Karlovac, 1993. [pretisak, prvotisak 1879.]
3. Ana Matanić, Ljerka Metež, *Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom domunetacijom za potrebe izrade urbanističkog plana uređenja (UPU) „Zvijezde“ u Karlovcu*, knjiga 1, APE, Zagreb 2014. - 2017.
4. Ana Matanić, Ljerka Metež, *Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom domunetacijom za potrebe izrade urbanističkog plana uređenja (UPU) „Zvijezde“ u Karlovcu*, knjiga 2, APE, Zagreb 2014. - 2017.
5. Radovan Radovinović, *Stari Karlovac, ulice, kuće, ljudi*, Karlovac: Tiskara Pečarić & Radočaj, 2010.
6. Rudolf Strohal, *Grad Karlovac opisan i orisan*, Pretisak, Karlovac 1992. [Prvotisak, Karlovac 1906, Tisak M. Fogine]
7. Đurđica Cvitanović, »Kultura i umjetnička baština Karlovca od osnutka utvrde do 19. stoljeća«, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 373-403.
8. Lucijan Kos, »Karlovac i njegovo prometno - ekonomsko značenje« u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 133.-147.
9. Milan Kruhek, »Postanak i razvoj tvrđave i grada Karlovca«, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 81-105.
10. Đurđa Lipovšćak, »Urbani razvoj Karlovca«, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 427-446.

9.3. Prezentacije

9.3.1. Prezentacija 1

KARLOVAČKA ZVIJEZDA

XVI. stoljeće – stoljeće izgradnje

Sl.1.položaj karlovačke tvrđave

Filarete - Sforzinda

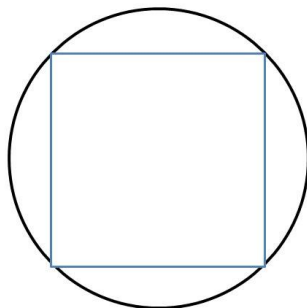
- otkriće baruta → novi način ratovanja → novi način gradnje utvrda i utvrđivanja gradova
- Antonio Averulino
Filarete: *Traktat o arhitekturi*
- Filaretova *Sforzinda*
- plan idealnog grada

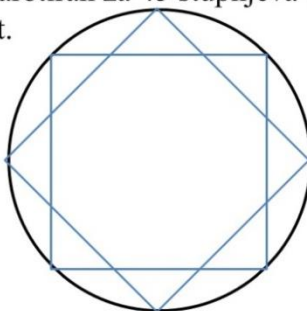
Slika 2., A. Filarete, Traktat o arhitekturi

ZADATAK 2

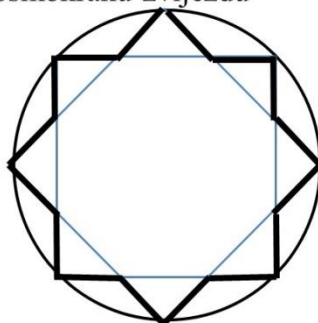
1. Unutar kružnice upišite kvadrat.

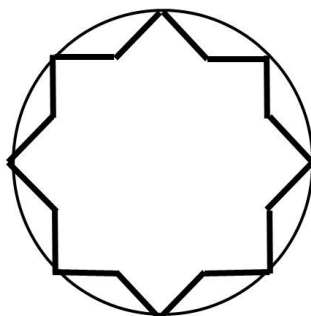
2. Unutar kružnice upišite još jedan kvadrat, ali tako da je zarotiran za 45 stupnjeva obzirom na prvi kvadrat.

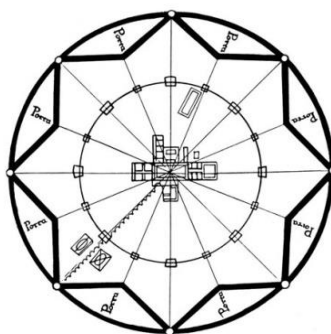
3. Flomasterom ili kemijskom podebljajte linije koje tvore osmokraku zvijezdu

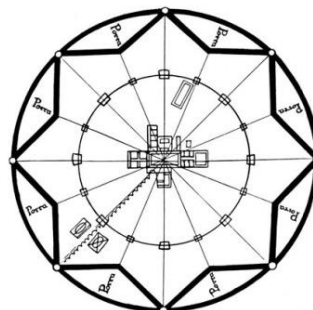
4. Gumicom izbrišite sve „suvišne” linije

Filaretova Sforzinda

- nije izveden
- osmerokraka zvijezda
- na svakom kraku te zvijezde → gradska vrata i ravne ulice do središta grada
- u sredini bi se nalazio pravokutni gradski trg na
- kružna ulica presijecala bi radijalne kanale i ulice

Slika 3. A. Filarete, Filarete Sforzinda

Karlovac – zvjezdolika tvrđava

- močvarni teren, rijeke i šume (obrana i hrana)
- sjecište prometnih puteva
- obrana od Osmanlija
- posjed Zrinskih i Frankopana
- 13. srpnja 1579. → početak gradnje
- MARTIN GAMBON - glavni graditelj

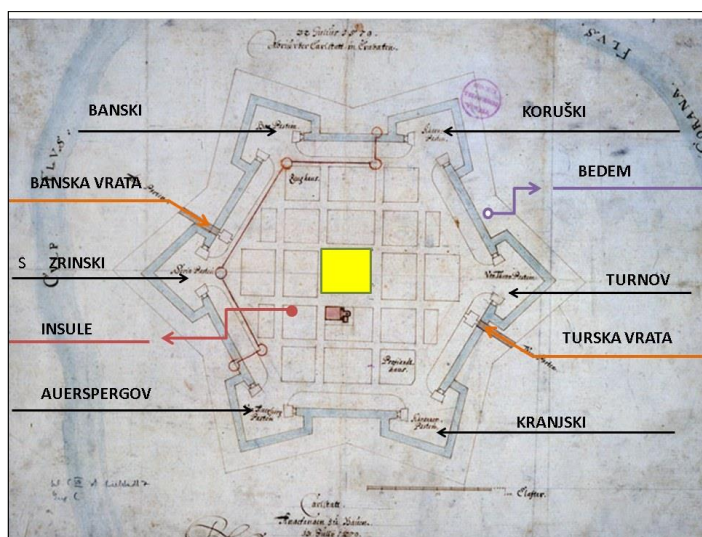
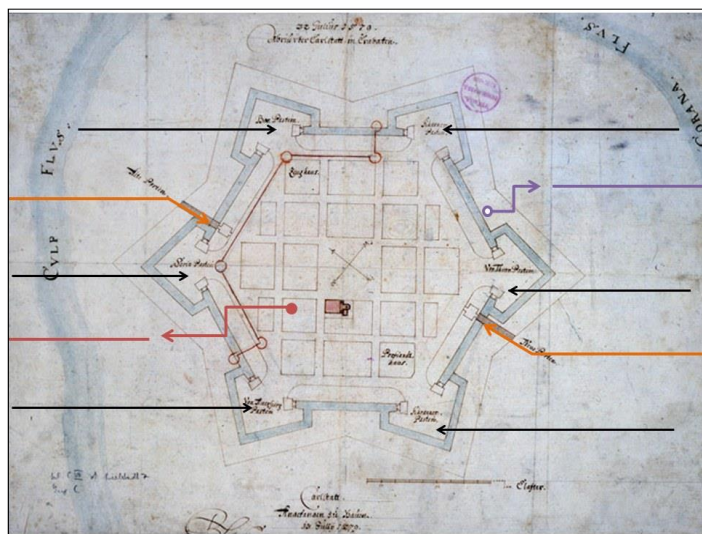
- planski tip grada
- šesterokraka zvijezda
- šest bastiona međusobno spojenih bedemima
- okružena šancem i vanjskim obrambenim sustavom
- ulice se sijeku pod pravim kutem
- u sredini pravokutni trg

ZADATAK 3

Pred vama se nalazi prvi poznati plan grada Karlovca iz 1579. godine.
Promotrite plan grada te riješite zadatke u Radnoj knjižici.

Slika 4. plan karlovačke tvrđave, 1579.

ZADATAK 4

Uz pomoć *Google Maps* pokušajte utvrditi da li je Zvijezda vidljiva na današnjem planu grada Karlovca.

Zapišite svoja opažanja.

Slika 5., Karlovac iz zraka, Google Maps

ZADATAK 5

Pred vama se nalazi ulomak teksta. On će vam pomoći za rješavanje nekih pitanja. Za ostala pitanja pomoći će vam prezentacija i znanje vaših kolega. Pročitajte priloženi tekst i odgovorite na pitanja u Radnim knjižicama.

Ne znamo točno koliko je gradnja tvrđave mjeseca kolovoza uznapredovala, ali znamo sigurno da još nije bila zatvorena, tj. još nisu bili spojeni svi bedemi i bastioni, a već je izdana dozvola za gradnju prvih civilnih kuća unutar tvrđave: "Privilegium per aufpaung zwayer heuser in Carlstadt". Tu prvu dozvolu su zatražili i dobili plemići Juraj Švarački i Bartol Juričić. Baš tom je zgodom, koliko smo do sada našli zabilježeno u dokumentima po prvi puta spomenuto i samo ime nove tvrđave: "Carlstadt"...

Milan Kruhek, *Karlovac, ulice, grame, ljudi*, Matica Hrvatska, Karlovac, 1995., str. 26.

ZADATAK 6

Oblik zvijezde, osim Karlovca, imaju još dva europska grada.

1. Istražite i zapišite koji su to gradovi.
2. Uz pomoć *Google Maps* pokušajte utvrditi da li je u njihovim primjerima danas vidljiv oblik zvijezde.

Popis reprodukcija

- Slika 1 - položaj karlovačke tvrđave, preuzeto iz: Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom dokumentacijom za potrebe izrade urbanističkoga plana uređenja (UPU) "Zvijezde u Karlovcu"
- Slika 2 - A. Filarete, Traktat o arhitekturi, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Trattato_di_architettura#/media/File:Trattato_di_architettura.jpg (15-07-2021)
- Slika 3 - A. Filarete, Filarete Sforzinda URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sforzinda#/media/File:Idealstadt.jpg> (15-07-2021)
- Slika 4 - plan karlovačke tvrđave, 1579., preuzeto iz: <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/planovi-101/101> (24-08-2021)
- Slika 5 - Karlovac iz zraka, preuzeto sa *Google Maps* (15-07-2021)
- Slika 6 - Nove Zamky iz zraka, preuzeto sa *Google Maps* (15-07-2021)
- Slika 7 - Palmanova iz zraka, preuzeto sa *Google Maps* (15-07-2021)

9.3.2. Prezentacija 2

KARLOVAČKA ZVIJEZDA

XVII. stoljeće – stoljeće katastrofe

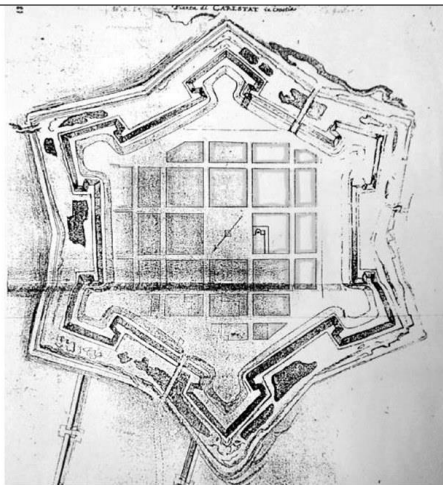
ZADATAK 7

Pročitajte tekst i odgovorite na pitanja u Radnim knjižicama.

Upravo kad se je grad najljepše stao razvijati, zadeniše ga dvie goleme nesreće, kuga i požar, ubitačne po napredak grada i po blagostanje njegovih žitelja. Kuga bjermijaše velikom žestinom počam od 1. rujna pa do posljednjega studena 1691., dakle podpuna tri mjeseca, pomorivši silu božju naroda nesamo po Karlovcu, već i po okolici, naročito u Plaškom, Vrhovini, Sisku i u Zriniu. Iz Karlovca pobjegoše svi višji častnici, a i sam privremeni zapovjednik grof Adam Burgatal, kapetan ogulinski, koj je zbog toga kažnjen sa tri dana zatvora. Jedini častnik, kojemu nije kuga pamet pomutila, bio je veliki zastavnik njemačke vojske Vuk Mihačević, vlastel lipški. Taj je stekao veliku pohvalu zbog svoga rada, da se zaprieči kuga i uzdrži red. Iz te dobe potiče po zavjetu sagrađeni kip bogorodice na nutarnjem trgu i crkva smiešne majke božje na Dubovcu, do koje ide iz grada na uspomenu kužne nevolje prohod na 5. kolovoza svake godine.'

Požar se dogodi na 12. travnja 1692. u tvrdji. Oganj bukne u generaliji (bio je tada generalom vojvoda Croy), ter spali čitav grad, izuzam nekoliko kuća kod uznice (sadašnje vojne bolnice), koja bude žrtvom plamena. Po zavjetu popraviše tadašnju postojeću crkvu sv. Florijana u predgradju prema Gazi. - Dosta je šteta napravio god. 1700. i veliki potres po Karlovcu. Jošte jednom god. 1733. smadje Karlovac i okolicu nesreća s kuge, koja je i tada podavila dosta ljudi! Dugo se grad nemogaše oporaviti iza ovih nesreća, i više je godina izteklo, dok su se iz pepela podigle samo javne kuće, a kamo li kuće građjana.

Radoslav Lopašić, *Karlovac poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matrica Hrvatska Karlovac, 1993. [pretnjak prvotisk 1879], str. 37-38.

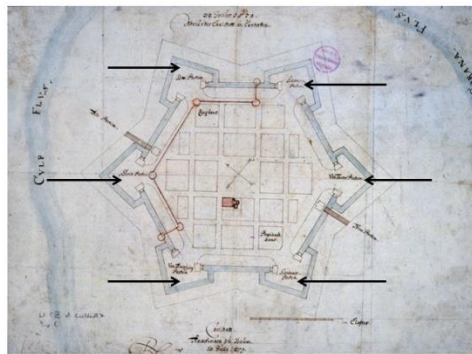

Slika 1: plan grada Karlovca. G. Pieroni 1639.

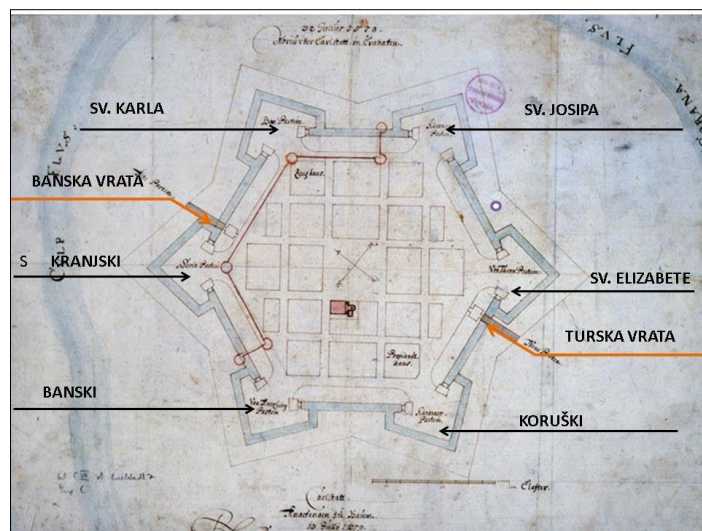
- Zrinsko – Frankopanska urota
 - nezadovoljstvo politikom obrane
 - cilj: svrgnuti Habsburgovce
 - ishod: pobunjenici pogubljeni
- njihova imovina prešla u vlasništvo države
- promijenjeni nazivi bastiona

ZADATAK 8

Na priloženom planu grada Karlovca iz 1579. godine upiši nove nazive bastiona te odgovori na pitanja:

Slika 2: plan grada Karlovca 1579.

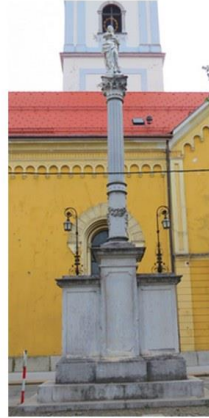

ZADATAK 9

Promotrite fotografije i odgovorite na pitanja u svojim Radnim knjižicama.

Slika 3 i 4: „kuruzi pil“

- Strossmayerov trg 7
 - primjer građevine iz XVII stoljeća
 - zidana plemićka kurija pravokutnog tlocrta
 - živio Petar Zrinski
 - preuzeo zapovjednik tvrđave Ivan Haberstein
 - danas: Gradski muzej

ZADATAK 10

Promotrite priloženu fotografiju i odgovorite na pitanja u svojim Radnim knjižicama

Slika 5: kurija Zrinski / Gradski muzej

- Kapela sv. Josipa
 - postojala od 1685. do 1833. godine
 - izgrađena od materijala sa razorenih imanja Zrinskih i Frankopana
 - centralna građevina poduprta kontraforima i nadstvođena kupolom
 - dao ju je podići Haberstein kao svoj mauzolej i memorijal Malteškom redu

Popis reprodukcija

- Slika 1: plan grada Karlovca, Giovanni Pieroni 1639., preuzeto iz: Milan Kruhek, *Karlovac, ulice, granice, ljudi*, Matica Hrvatska, Karlovac, 1995.
- Slika 2: plan grada Karlovca 1579., preuzeto iz: <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/planovi-101/101> (24. kolovoz 2021.)
- Slika 3 i 4: „kužni pil”, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
- Slika 5: kurija Zrinski / Gradski muzej, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)

9.3.3. Prezentacija 3

KARLOVAČKA ZVIJEZDA

XVIII. stoljeće – stoljeće obnove

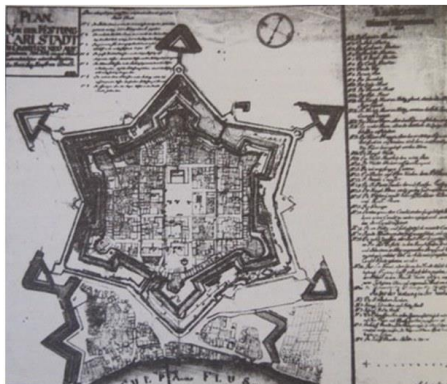

Slika 1 i 2: miljkaz

Slika 3: trg bana Jelčića 1717.

ZADATAK 11

Slika 4: plan karlovačke tvrđave, A. Wolf 1752.

Slika 6: Ralićeva 19

ZADATAK 12

GASICE: uski bočni prolazi za zaštitu od požara i zračenje prostorija u središnjem dijelu kuće

Slika 5: gasice

Slika 7: Šimuničeva 21

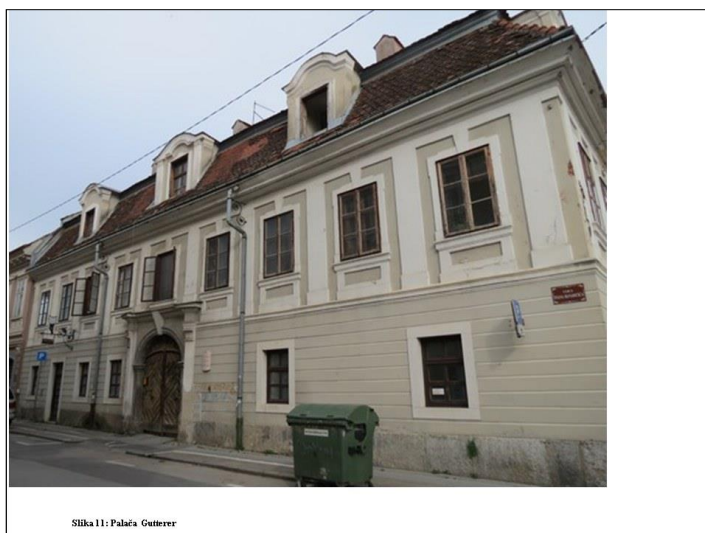
Slika 9: Haulikova 2

Slika 8: Šimuničeva 21

Slika 10: Haulikova 2

Slika 11: Palača Gutterer

Slika 12: Palača Gutterer

Slika 13: Frankopanska 5

Slika 14: Frankopanska 5

Popis reprodukcija

- Slika 1 i 2: Miljokaz, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
- Slika 3: trg bana Jelačića, URL: <https://www.kafotka.net/6054> (pregledano: 15-07-2021)
- Slika 4: plan karlovačke tvrđave, A. Wolf 1752., preuzeto iz: Milan Kruhek, Karlovac, utvrde, granice, ljudi, str. 50.
- Slika 5: gasice, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
- Slika 6: Radićeva 19, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
- Slika 7 i 8: Šimunićeva 21, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
- Slika 9 i 10: Haulikova 2, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
- Slika 11 i 12: Palača Gutterer, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
- Slika 13 i 14: Frankopanska 5, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)

9.3.4. Prezentacija 4

KARLOVAČKA ZVIJEZDA

XIX. stoljeće – stoljeće prosperiteta i
kulture

Slika 1 12: mljokaz

Slika 3: Frankopanska 11

Slika 4: Radićeva 1/Tijesna ulica

Slika 5: Vjekoslav Karas, *Rimljanovs lutnjom*, 1845. – 1947, ulje na platnu, 95 x 74 cm, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb (18-06-2021)

Slika 6: Radićeva 15

Slika 11: Mažuraničeva 6

Slika 12: Radčeva 12

Slika 13: Kuća Reiner – Cesarčeva 3

Slika 14: Kukuljevićeva 1

Slika 16: Radićeva 14

Slika 17: Šumaričeva 7

Slika 20: Radičeva27

Slika 18: Šimunićeva 9

Popis reprodukcija

- Slika 1 i 2: mijokaz, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 3: Frankopanska 11, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 4: Radićeva 1/Tijesna ulica, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 5: Vjekoslav Karas, *Rimljanka s lutnjom*, ulje na platnu, 1845. – 1947, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb (pregledano: 18. lipanj 2021.)
- Slika 6: Radićeva 15, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 7 i 8: Radićeva 15 – detalj, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 9: Haulikova 1/Križanićeva, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 10: Banjavčićeva 16, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 11: Mažuranićeva 6, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 12: Radićeva 12, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 13: Kuća Reiner – Cesarčeva 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 14 i 15: Kukuljevićeva 1, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 16: Radićeva 14, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 17: Šimunićeva 7, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 18: Šimunićeva 9, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 19: Zdenac, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 20: Radićeva 27, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)

9.3.5. Presentacija 5

KARLOVAČKA ZVIJEZDA

XX. stoljeće – stoljeće
industijalizacije i ratova

Slika 3: Matice Hrvatske 3

Slika 5: Pavleka Miškine 3

Slika 4: Pavleka Miškine 2

Slika 6: Pačeka Miskine 4

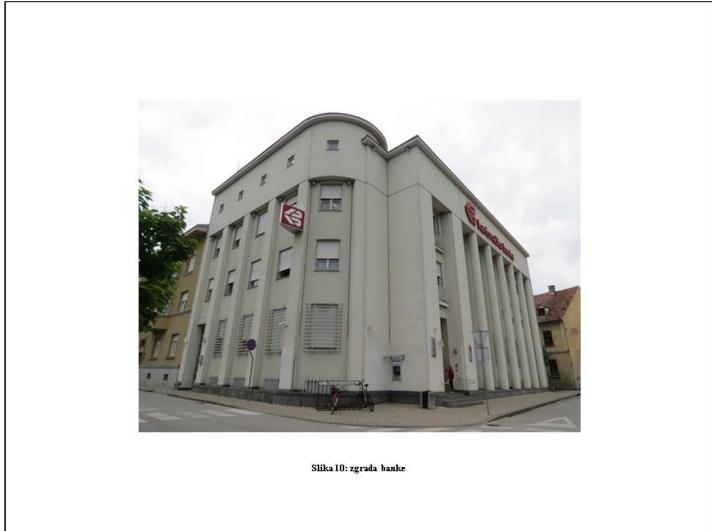
Slika 7: Kovačičeva 2

Slika 8: Kovačičeva 3

Slika 9: Ulica kralja Tomislava

Slika 10: zgrada banke

Slika 11: Radčeva 7

Slika 12: Gambova 6

Slika 13: Radieva 32A

Slika 14 i 15: Mažuranićeva 5 i 7

Popis reprodukcija

- Slika 1: Matice Hrvatske 1, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 2: Matice Hrvatske 2, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 3: Matice Hrvatske 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 4: Pavleka Miškine 2, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 5: Pavleka Miškine 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 6: Pavleka Miškine 4, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 7: Kovačićeva 2, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 8: Kovačićeva 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 9: Ulica kralja Tomislava, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 10: zgrada banke, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 11: Radićeva 7, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 12: Gambonova 6, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 13: Radićeva 32 A, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
- Slika 14 i 15: Mažuranićeva 5 i 7, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)

9.4. Radni list

KARLOVAČKA ZVIJEZDA

prijedlog projektne nastave

Ime i prezime: _____

PROJEKTNA TEMA 1:

KARLOVAČKA ZVIJEZDA: 16. STOLJEĆE - STOLJEĆE IZGRADNJE

ZADATAK 1

1. Promotri priloženu fotografiju te opiši geografski smještaj karlovačke tvrđave.

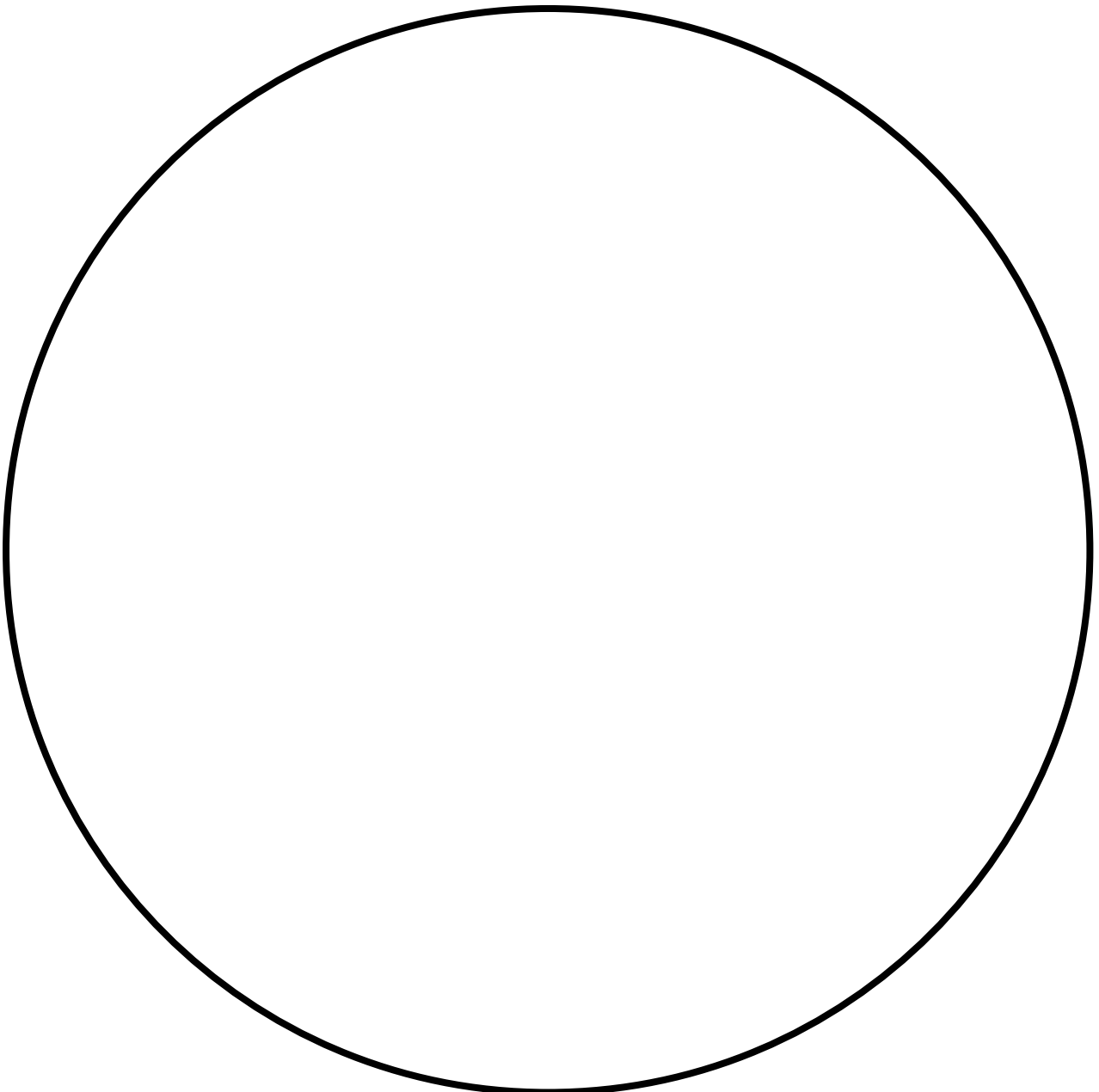

ZADATAK 2

1. Pažljivo slijedi upute te konstruiraj grad koji je osmislio Filarete u 15. stoljeću.

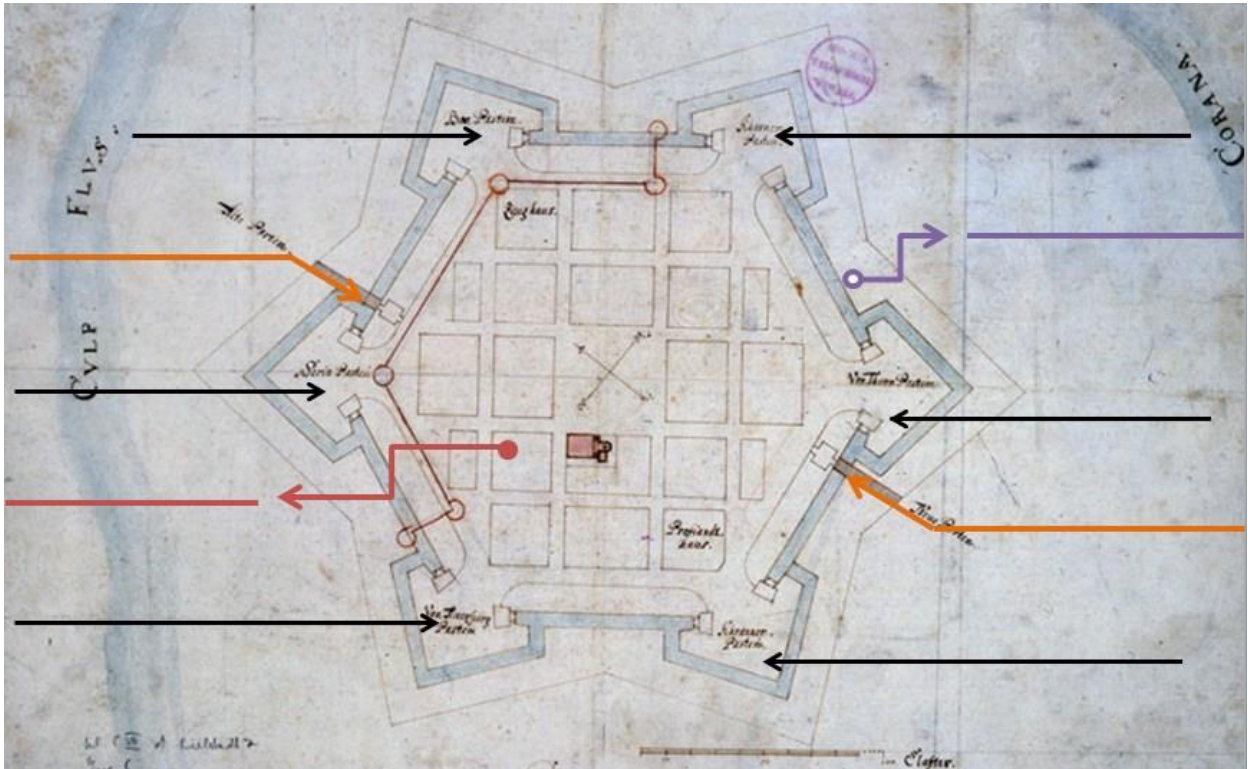
Reproducirana kružnica je početak tvog konstruiranja.

1. Prve korake izvedite olovkom.
2. Unutar kružnice upišite prvi kvadrat
3. Unutar kružnice upišite drugi kvadra, ali tako da je zarotiran za 45 stupnjeva u odnosu na prvi kvadrat
4. Flomasterom ili kemijskom podebljajte linije koje tvore osmokraku zvijezdu
5. Gumicom izbrišite sve „suvišne“ linije

ZADATAK 3

3. Pred vama se nalazi prvi poznati plan grada Karlovca iz 1579. godine. Promotri plan grada te riješi zadatke.

a) Prouči najstariji plan karlovačke utvrde iz 1579. godine. Na prazne linije upiši odgovarajuće nazive:

KRANJSKI BASTION, BASTION GROFA JOSIPA TURNA, KORUŠKI
BASTION, BASTION ANDRIJE AUERSPERGA, BASTION NIKOLE
ZRINSKOGA, NOVI BASTION
BEDEM, INSULE
TURSKA VRATA, BANSKA VRATA

b) Na priloženom planu grada Karlova bojom označi glavni gradski trg.

c) Koji je današnji naziv označenog trga?

d) Opiši u kakvom se stanju danas nalazi trg?

ZADATAK 4

4. Uz pomoć *Google Maps* pokušaj utvrditi da li je Zvijezda vidljiva na današnjem planu grada Karlovca.

Zapiši svoja opažanja.

ZADATAK 5

5. Pred vama se nalazi ulomak teksta. On će vam pomoći za rješavanje nekih pitanja. Za ostala pitanja pomoći će vam prezentacija i znanje vaših kolega. Pročitajte priloženi tekst i odgovorite na pitanja.

Ne znamo točno koliko je gradnja tvrđave mjeseca kolovoza uznapredovala, ali znamo sigurno da još nije bila zatvorena, tj. još nisu bili spojeni svi bedemi i bastioni, a već je izdana dozvola za gradnju prvih civilnih kuća unutar tvrđave: “Privilegium per aufpaung zwayer heuser in Carlstadt”. Tu prvu dozvolu su zatražili i dobili plemići Juraj Švarački i Bartol Juričić. Baš tom je zgodom, koliko smo do sada našli zabilježeno u dokumentima po prvi puta spomenuto i samo ime nove tvrđave: “Carlstadt” . . .

Milan Kruhek, *Karlovac, ulice, granice, ljudi*, Matica Hrvatska, Karlovac, 1995., str. 26.

1. Tko su bili prvi stanovnici grada Karlovca?

2. Tko je ustupio zemljište na kojem se izgradila karlovačka tvrđava?

3. Kojeg je datuma započela izgradnja karlovačke tvrđave?

4. Napiši ime glavnog graditelja na terenu?

5. Po kome je grad Karlovac dobio ime?

ZADATAK 6

6. Oblik zvijezde, osim Karlovca, imaju još dva europska grada

1. Istražite i zapišite koji su to gradovi:

2. Uz pomoć *Google Maps* pokušajte utvrditi da li je u njihovim današnjim planovima vidljiv oblike zvijezde te zapišite svoje zapažanja.

PROJEKTNNA TEMA 2:

KARLOVAČKA ZVIJEZDA: 17. STOLJEĆE - STOLJEĆE KATASTROFE

ZADATAK 7

7. Pročitajte priloženi tekst i odgovorite na pitanja.

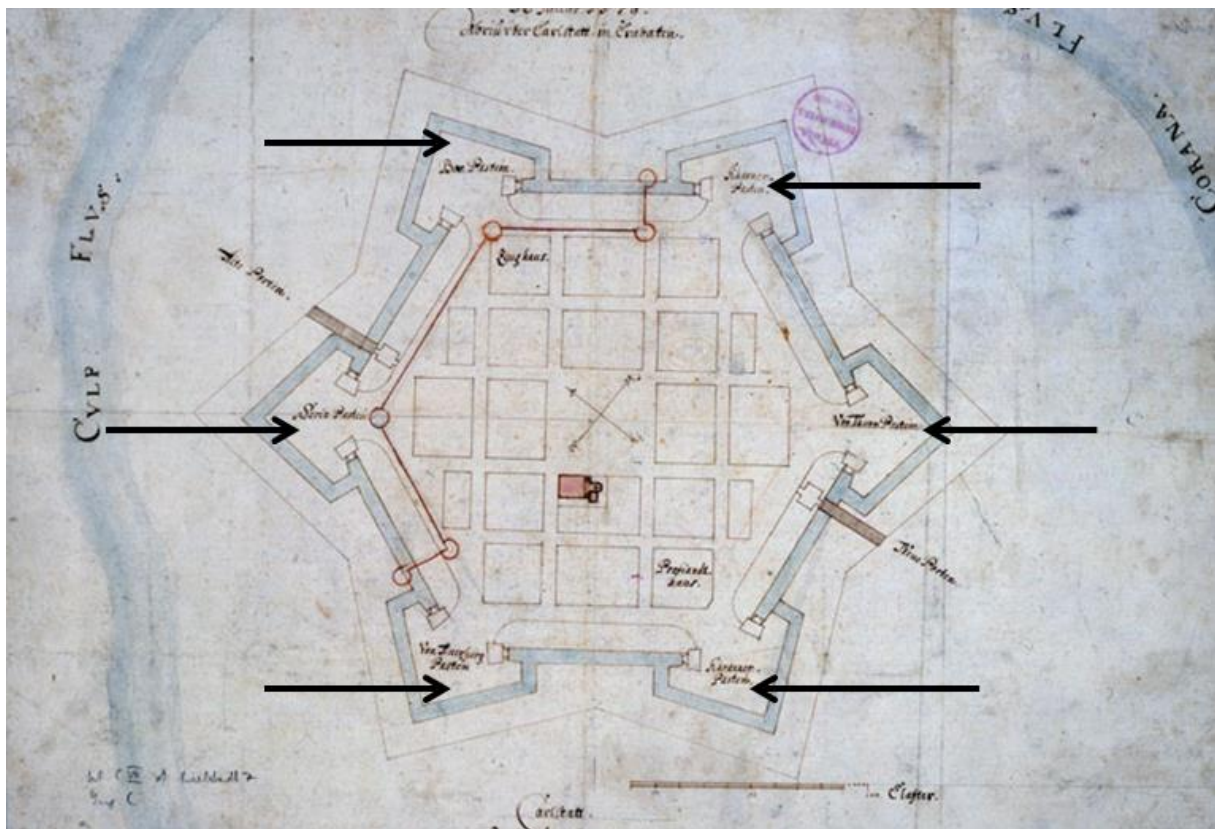
Upravo kad se je grad najljepše stao razvijati, zadesiše ga dvie goleme nesreće, kuga i požar, ubitačne po napredak grada i po blagostanje njegovih žitelja. Kuga bjesnijaše velikom žestinom počam od 1. rujna pa do poslednjega studena 1691., dakle podpuna tri mjeseca, pomorivši silu božju naroda nesamo po Karlovcu, već i po okolici, naročito u Plaškom, Vrhovini, Sisku i u Zrinu. Iz Karlovca pobjegoše svi višji častnici, a i sam privremeni zapovjednik grof Adam Burgstal, kapetan ogulinski, koj je sbog toga kažnjen sa tri dana zatvora. Jedini častnik, kojemu nije kuga pamet pomutila, bio je veliki zastavnik njemačke vojske Vuk Mihačević, vlastel lipski. Taj je stekao veliku pohvalu sbog svoga rada, da se zaprieči kuga i uzdrži red. Iz te dobe potiče po zavjetu sagradjeni kip bogorodice na nutarnjem trgu i crkva sniežne majke božje na Dubovcu, do koje ide iz grada na uspomenu kužne nevolje prohod na 5. kolovoza svake godine.' Požar se dogodi na 12. travnja 1692. u tvrdji. Oganj bukne u generaliji (bio je tada generalom vojvoda Croy), ter spali čitav grad, izuzam nekoliko kuća kod uznice (sadašnje vojne bolnice), koja bude žrtvom plamena. Po zavjetu popraviše tada jur postojeću crkvu sv. Florijana u predgradju prama Gazi.- Dosta je šteta napravio god. 1700. i veliki potres po Karlovcu. Jošte jednom god. 1733. snadje Karlovac i okolicu nesreća s kuge, koja je i tada podavila dosta ljudi/' Dugo se grad nemogaše oporaviti iza ovih nesreća, i više je godina izteklo, dok su se iz pepela podigle samo javne kuće, a kamo li kuće gradjana.

Radoslav Lopašić, *Karlovac poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica Hrvatska Karlovac, 1993. [pretisak, prvotisak 1879.] str. 37.–38.

1. Zašto se 17. stoljeće u povijesti grada Karlova naziva još i stoljeće katastrofe? Koje sve nevolje su zadesile grad Karlovac tijekom 17. stoljeća?

ZADATAK 8

8. Na priloženom planu grada Karlovca iz 1579. godine upiši nove nazive bastiona te odgovori na pitanja:

- a) Koji je politički događaj prethodio promijeni naziva bastiona?

b) Na odgovarajuća mjesta upiši nove nazive bastiona:

KRANJSKI BASTION,

BASTION SV. KARLA,

BASTION SV. JOSIPA,

BASTION SV. ELIZABETE,

KORUŠKI BASTION,

BANSKI BASTION

ZADATAK 9

9. Promotri fotografije i odgovori na pitanja:

a) Na prazne linije upiši naziv prvog javnog gradskog spomenika podignutog u karlovačkoj tvrđavi.

b) Koji je bio povod podizanja spomenika?

c) Koji je drugi naziv za spomenik?

d) Gdje se on danas nalazi?

ZADATAK 10

10. Promotri priloženu fotografiju i odgovori na pitanja:

a) U kojem je stoljeću sagrađena prikazana građevina?

b) Tko je bio prvi vlasnik prikazane građevine?

c) Koja je današnja funkcija prikazane građevine?

d) Na prazne linije upiši naziv srušene kapele čiji se ostaci nalaze ispred građevine prikazane na fotografiji.

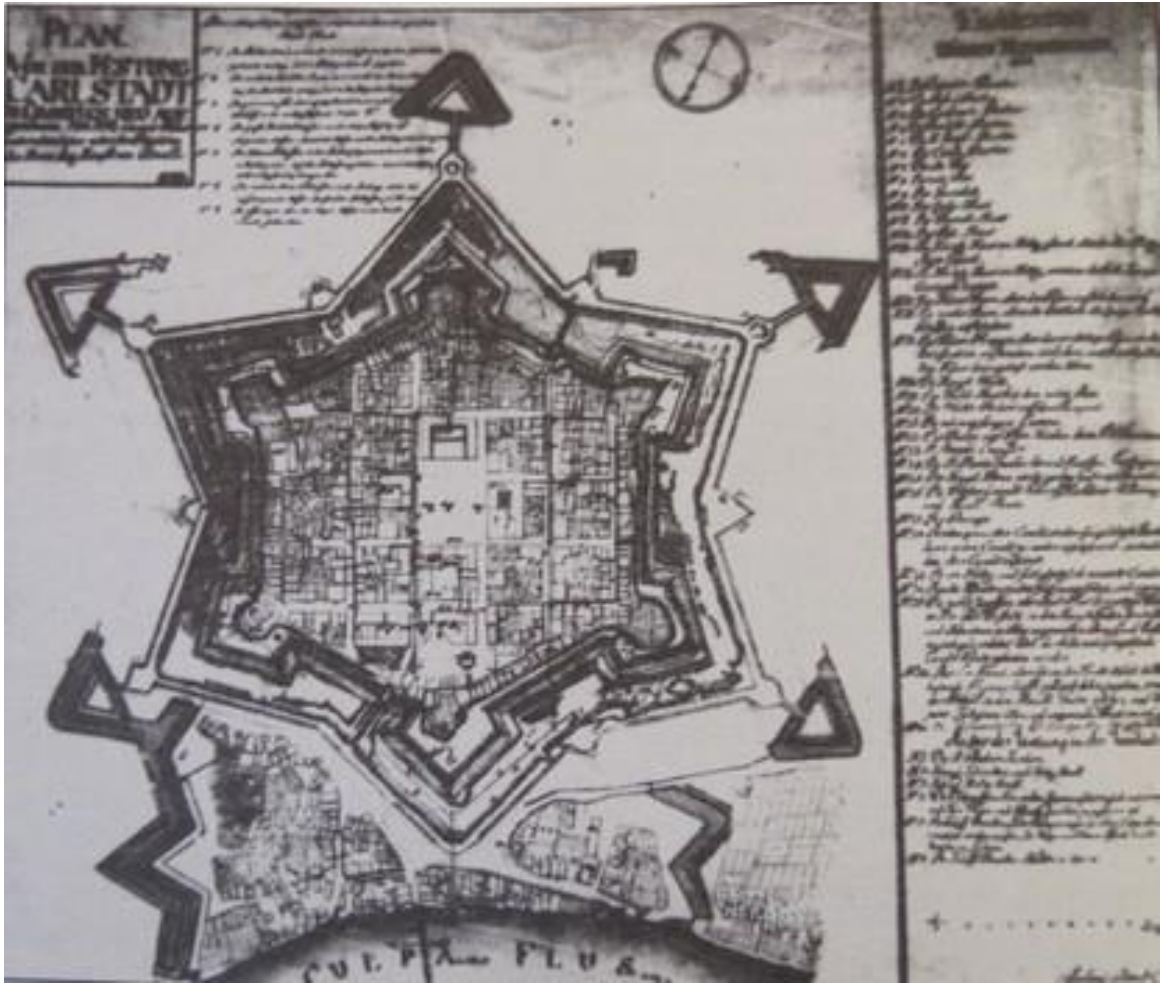
Posjetite Gradski muzej i istražite više o povijesti grada Karlovca.

PROJEKTNA TEMA 3:

KARLOVAČKA ZVIJEZDA: 18. STOLJEĆE - STOLJEĆE OBNOVE

ZADATAK 11

11. Na planu tvrđave iz 1752. godine odgovarajućom bojom označi:

- a) gradska vrata – crvenom bojom
- b) vojne građevine (Oružana, Velika vojarna) – zelenom bojom
- c) Franjevački samostan s crkvom – plavom bojom

U kakvom se stanju danas nalaze te građevine?

ZADATAK 12

12. Što su to gasice?

Prošetaj Zvijezdom, pronađi i fotografiraj primjer gasice.

ZADATAK 13

13. Pažljivo pročitaj priloženi tekst, a nakon toga pokušaj skicirati karlovački grb.

Grb taj oble je spodobu i razdijeljen u dva polja, odzgora s jedne strane ima izražen grb Hrvatske, a s druge stoje na križ dva srebrna sidra; u donjem polju po cijeloj širini ima lik utvrđenoga grada Karlovca sa dva zvonika, pred kojim se slievaju dvie rieke Kupa i Korana ; vrhu grada vidi se s desna polumjesec srebrni, a s lieva zlatno sunce. U sredini ovoga grba ima manji poprsni grb zlatni sa initiali kralja Josipa J. II. Nad čitavim grbom stoji zlatna kruna, a grb drže dvie sirene s objiju strana. Okolo grba ima napis: Sigil. Liber. et Reg. civitatis Carolostadien.

Radoslav Lopašić, *Karlovac poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica Hrvatska Karlovac, 1993. [pretisak, prvotisak 1879.], str. 54.

1. Na prazan papir nacrtaj skicu karlovačkog grba.

ZADATAK 14

14. Tko je bio Josip Stiller?

a) Nabroji nekoliko građevina koje je projektirao.

PROJEKTNA TEMA 4:

KARLOVAČKA ZVIJEZDA: 19. STOLJEĆE - STOLJEĆE PROSPERITETA I KULTURE

ZADATAK 15

15. Poveži naziv ceste sa njenim smjerom i stoljećem izgradnje

19. stoljeće	Karloina	Karlovac – Rijeka
18. stoljeće	Jozefina	Karlovac – Senj
18. stoljeće	Lujzijana	Karlovac – Rijeka

ZADATAK 16

16. Promotri priloženu reprodukciju. Navedi ime autora, naziv djela, stoljeće nastanka i tehniku te analiziraj djelo.

ZADATAK 17

17. Na priloženoj fotografiji

- a) crvenom bojom označi zabatnu krovnu atiku
- b) plavom bojom označi rozetu

Opiši što je zabat?

ZADATAK 18

Na priloženoj fotografiji:

- a) crvenom bojom označi slijepo lunete
- b) plavom bojom označi „badže“

Koja je namjena badža?

ZADATAK 19

Usporedi pročelja na priloženim fotografijama

PROJEKTNNA TEMA 5:

**KARLOVAČKA ZVIJEZDA: 20. STOLJEĆE - STOLJEĆE INDUSTRIJALIZACIJE I
RATOVA**

ZADATAK 20

20. Opiši arhitektonski pravac historicizam.

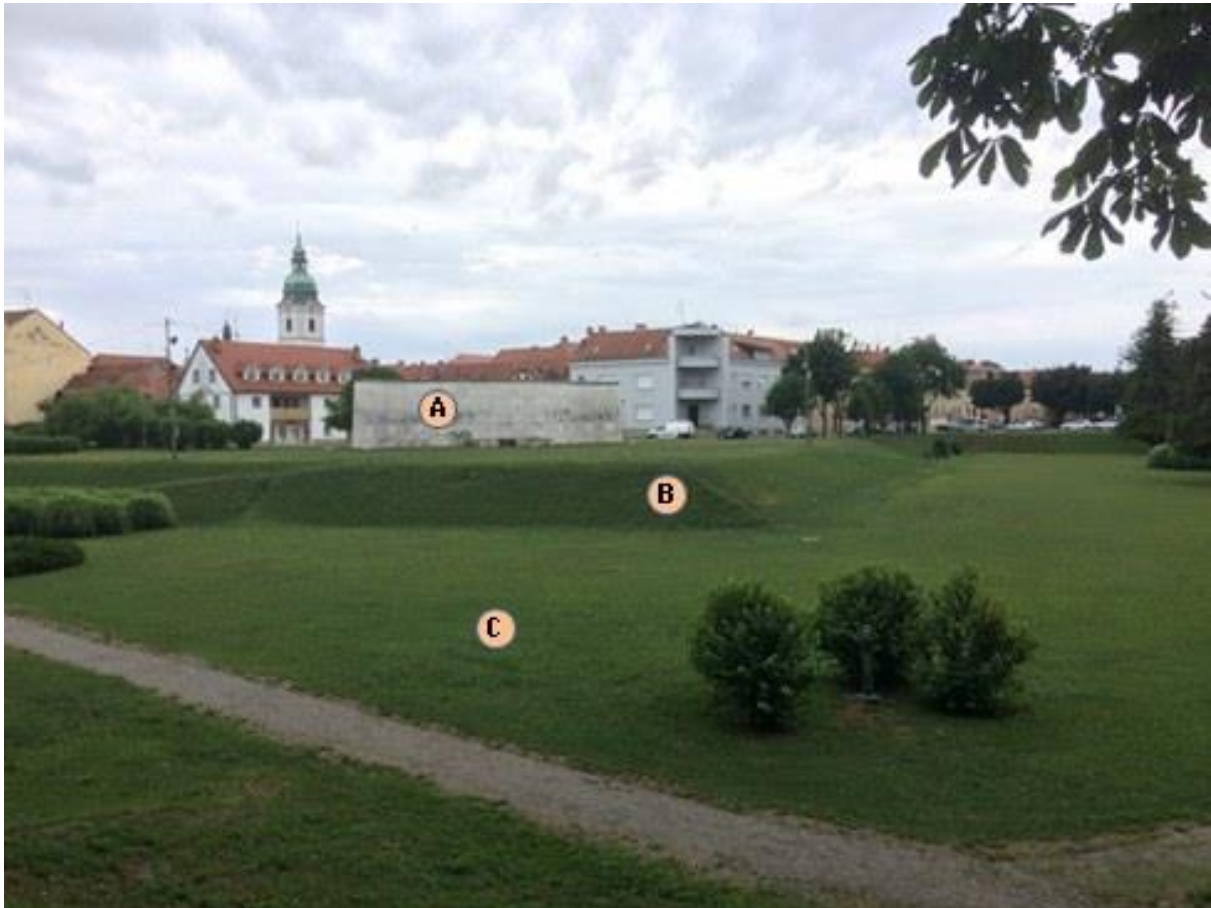
a) Označi (neo)klasicističke motive na zgradi Karlovačke banke:

ZADATAK 21

Promotri priloženu fotografiju. Poveži pojam s određenim slovom:

ZEMljANI BEDEM	A
ŠANAC	B
SPOMENIK	C

Na mjestu današnjeg „zida“ nekoć je stajao i spomenik palim borcima i žrtvama fašizma. Pronađi njegovu fotografiju na internetu.

Tko je autor spomenutog spomenika?

ZADATAK 22

22. Promotri višekatnicu koja se nalazi na adresi Radićeva 32 A.

a) Zapiši svoja opažanja kako se ta zgrada uklopila u vizuru karlovačke Zvijezde.

10. Literatura

10.1. Knjige

1. Paškal Cvekan, *Franjevci u Karlovcu: prigodom četrstote obljetnice osnivanja tvrđave-grada i tristo dvadeset godina djelovanja Franjevaca u Karlovcu*, Karlovac: Paškal Cvekan, 1979.
2. Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF press, 2007.
3. Anđela Horvat, *Između gotike i baroka: Umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700.*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975.
4. Milan Kruhek, *Karlovac, ulice, granice, ljudi*, Matica Hrvatska, Karlovac, 1995.
5. Radoslav Lopašić, *Karlovac poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb: Matica Hrvatska Karlovac, 1993. [pretisak, prvotisak 1879.]
6. Ana Matanić, Ljerka Metež, *Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom domunetacijom za potrebe izrade urbanističkog plana uređenja (UPU) „Zvijezde“ u Karlovcu*, knjiga 1, APE, Zagreb 2014. - 2017.
7. Ana Matanić, Ljerka Metež, *Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom domunetacijom za potrebe izrade urbanističkog plana uređenja (UPU) „Zvijezde“ u Karlovcu*, knjiga 2, APE, Zagreb 2014. - 2017.
8. Radovan Radovinović, *Stari Karlovac, ulice, kuće, ljudi*, Karlovac: Tiskara Pečarić & Radočaj, 2010.
9. Rudolf Strohal, *Grad Karlovac opisan i orisan*, Pretisak, Karlovac 1992. [Prvotisak, Karlovac 1906, Tisak M. Fogine]

10.2. Poglavlja u knjigama

1. Đurđica Cvitanović, »Kultura i umjetnička baština Karlovca od osnutka utvrde do 19. stoljeća«, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 373-403.
2. Lucijan Kos, »Karlovac i njegovo prometno - ekonomsko značenje« u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 133.-147.

3. Milan Kruhek, »Postanak i razvoj tvrđave i grada Karlovca«, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 81-105.
4. Đurđa Lipovšćak, »Urbani razvoj Karlovca«, u: *Karlovac 1579-1979*, (ur.) Tomislav Majetić, Katica Miholović, Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv u Karlovcu, 1979., str. 427-446.
5. Milan Matijević, „Projektno učenje i nastava“, u: *Nastavnički suputnik*, (ur.) Boris Drandić, Zagreb: Znamen, 2008., str. 188-225.
6. Branko Nadilo, „Izgradnja renesansne tvrđave iz koje je nastao grad Karlovac“, u: *Građevinar* 55, 2003., str. 113-120.

10.3. Internetski izvori

1. Nastavni plan i program za likovnu umjetnost, URL: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (25-04-2021)
2. Hrvatski jezični portal, URL: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (27-04-2021)
3. Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (05-06-2021)
4. Ispitni katalog državne mature za Likovnu umjetnost, URL: <https://mk0ncvvot6usx5xu4d.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2020/09/LIKOVNA-2021.pdf> (07-05-2021)
5. Cetinjanin Neven, FESTUNG CARLSTADT IN STERNFORM / KARLOVAC STAR FORT / 3D VISUALISATION based on original austrian blueprints URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SiEmtxNhtCA> (28-04-2021)
6. Filarete Sforzinda, URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sforzinda> (06-05-2021)
7. Palmanova, URL: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Palmanova> (28-06-2021)
8. Nove Zamky, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Nov%C3%A9_Zámky (28-06-2021)
9. Idealni renesansni gradovi, URL: <http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/A13054/%C2%BBIdealni-gradovi%C2%AB-u-renesansi> (26-06-2021)

10. glaxis, glasija; URL: <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/93> (18-07-2021)
11. Vjekoslav Karas, URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Vjekoslav_Karas (16-07-2021)
12. Vjekoslav Karas, URL: <https://visitkarlovac.hr/vjekoslav-karas/> (16-07-20210)
13. Karlovačka Zvijezda, povijest, URL: <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/povijest-2994/2994> (05-07-2021)

11. Fotografije

Prva prezentacija

1. Slika 1 - položaj karlovačke tvrđave, preuzeto iz: Studija graditeljskih obilježja s konzervatorskom dokumentacijom za potrebe izrade urbanističkoga plana uređenja (UPU) "Zvijezde u Karlovcu
2. Slika 2 - A. Filarete, Traktat o arhitekturi, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Trattato_di_architettura#/media/File:Trattato_di_architettura.jpg (15-07-2021)
3. Slika 3 - A. Filarete, Filarete Sforzinda URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sforzinda#/media/File:Idealstadt.jpg> (15-07-2021)
4. Slika 4 - plan karlovačke tvrđave, 1579., preuzeto iz: <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/planovi-101/101> (24-08-2021)
5. Slika 5 - Karlovac iz zraka, preuzeto sa *Google Maps* (15-07-2021)
6. Slika 6 - Nove Zamky iz zraka, preuzeto sa *Google Maps* (15-07-2021)
7. Slika 7 - Palmanova iz zraka, preuzeto sa *Google Maps* (15-07-2021)

Druga prezentacija

1. Slika 1: plan grada Karlovca, Giovanni Pieroni 1639., preuzeto iz: Milan Kruhek, *Karlovac, ulice, granice, ljudi*, Matica Hrvatska, Karlovac, 1995.
2. Slika 2: plan grada Karlovca 1579., preuzeto iz: <https://www.karlovac.hr/grad/zvijezda-93/planovi-101/101> (24. kolovoz 2021.)
3. Slika 3 i 4: „kužni pil”, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
4. Slika 5: kurija Zrinski / Gradski muzej, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)

Treća prezentacija

1. Slika 1 i 2: Miljokaz, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
2. Slika 3: trg bana Jelačića, URL: <https://www.kafotka.net/6054> (pregledano: 15-07-2021)
3. Slika 4: plan karlovačke tvrđave, A. Wolf 1752., preuzeto iz: Milan Kruhek, Karlovac, utvrde, granice, ljudi, str. 50.
4. Slika 5: gasice, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
5. Slika 6: Radićeva 19, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
6. Slika 7 i 8: Šimunićeva 21, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
7. Slika 9 i 10: Haulikova 2, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
8. Slika 11 i 12: Palača Gutterer, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)
9. Slika 13 i 14: Frankopanska 5, fotografirala: Marija Graša (15. srpanj 2021.)

Četvrta prezentacija:

1. Slika 1 i 2: miljokaz, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
2. Slika 3: Frankopanska 11, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
3. Slika 4: Radićeva 1/Tijesna ulica, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
4. Slika 5: Vjekoslav Karas, *Rimljanka s lutnjom*, ulje na platnu, 1845. – 1947, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb (pregledano: 18. lipanj 2021.)
5. Slika 6: Radićeva 15, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
6. Slika 7 i 8: Radićeva 15 – detalj, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
7. Slika 9: Haulikova 1/Križanićeva, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
8. Slika 10: Banjavčićeva 16, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
9. Slika 11: Mažuranićeva 6, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
10. Slika 12: Radićeva 12, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
11. Slika 13: Kuća Reiner – Cesarčeva 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
12. Slika 14 i 15: Kukuljevićeva 1, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
13. Slika 16: Radićeva 14, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
14. Slika 17: Šimunićeva 7, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
15. Slika 18: Šimunićeva 9, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
16. Slika 19: Zdenac, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
17. Slika 20: Radićeva 27, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)

Peta prezentacija:

1. Slika 1: Matice Hrvatske 1, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
2. Slika 2: Matice Hrvatske 2, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
3. Slika 3: Matice Hrvatske 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
4. Slika 4: Pavleka Miškine 2, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
5. Slika 5: Pavleka Miškine 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
6. Slika 6: Pavleka Miškine 4, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
7. Slika 7: Kovačićeva 2, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
8. Slika 8: Kovačićeva 3, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
9. Slika 9: Ulica kralja Tomislava, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
10. Slika 10: zgrada banke, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
11. Slika 11: Radićeva 7, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
12. Slika 12: Gambonova 6, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
13. Slika 13: Radićeva 32 A, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)
14. Slika 14 i 15: Mažuranićeva 5 i 7, fotografirala: Marija Graša (19. srpanj 2021.)

12. Sažetak / Summary

This paper gives a proposal of project-based learning in the high school subject of Fine Arts on the topic of The Star of Karlovac City. The project is aimed at student research into the art history and cultural history of the city of Karlovac. The project is designed as a combination of classroom and field teaching that is performed in the city of Karlovac and is therefore intended for students attending school in Karlovac. It is based on both individual and group work that takes place over five weeks duration of the project. The final product of the project teaching is an exhibition of collected materials, which will be exhibited in the school space.

Keywords: high school subject Fine Arts, Karlovac, Karlovac Star, project teaching